

อภิธรรมมหาวิทยาลัย
ABHIDHAMMA UNIVERSITY
WATRAKHANG DHONBURI THAILAND.

คำถาม - คำตอบ

ลักษณะกิจตูกะของปฏิจสุมุปาบทที่ปนี
หลักสูตรชั้น อาจารย์พิเศษ เอก
และ ประชาชนทั่วไป

ฉบับ นลอมพระชนมายุ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา
ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รวบรวมโดย

พระศรีคัมภีรญาณ (ถวัลย์ ญาณจารี ป.ธ. ๙ อภิธรรมมหาบัณฑิต)

สำนักเรียนวัตระฌังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

กรุงเทพมหานคร

(สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ)

คำถาม - คำตอบ

**ลักษณะกิจตักกะของปฏิจจนูปบาทที่ป็น
หลักสูตร ชั้นอาจารย์พิเศษ เอก
และ ประชาชนทั่วไป**

**ฉบับ นลของพระชนมายุ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา
ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**

รวบรวมโดย

พระศรีคัมภีรญาณ (ถวัลย์ ญาณจารี ป.ธ. ๕ อภิธรรมมหาบัณฑิต)

สำนักวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

กรุงเทพมหานคร

พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๕๐๐ ฉบับ

ราคาเล่มละ ๑๐ บาท

วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓

(สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ)

ภูมิพลมหาราชาวรสุต ขยมมงคลวรทานคาถา

คาถาถวายพระพรชัยมงคล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล มหาราช

ภูมิพล มหาราชา
ธมมิโก ทศธมเมหิ
ทุกขโต ทุกขิตะ ทยเย
สมุสสาโห ปโมเจติ
เมตโตทเกน โตเสติ

ทญยานิ รฎฐวฑฒโน
รชชํ กาเรติ สพพทา
ภยโต ภยตชชิตะ
มหาการุณญเจตสา
ฉมเม เทโว ภูมิเท ฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช ผู้ทรงเป็นมิ่งขวัญของปวงชนชาวไทย ทรงเป็นพระธรรมิกมหาราช ทรงปกครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรมตลอดมา ทรงมีพระราชอุตสาหะสม่ำเสมอด้วยพระหฤทัยกอปรด้วยพระกรุณยาภรณ์ยิ่งใหญ่ ช่วยปลดเปลื้องชาวไทยผู้ประสบความทุกข์ยากให้พ้นจากความทุกข์ยาก ผู้ประสบภัยพิบัติให้พ้นจากภัยพิบัติ ทรงทำให้ชาวไทยชุ่มชื่นใจด้วยน้ำพระทัยคือพระเมตตาธรรม เหมือนพระพิรุณโปรยปรายลงมาในหน้าแล้งทำให้สาส์ตว์บนแผ่นดินชุ่มชื้นฉะนั้น

ยตุถ อจฺโจทกํ โหติ
ยณฺจ สุกฺขํ อโศกณฺจ
ยนฺตํ ภชฺติ ภูมิโนโท
ตตฺถ ทุกฺขํ ว ทุกฺขีโน

สโมกนฺตํ ปกฺขพฺพเต
ตินฺตํ โสกํ กโรติ นํ
สทฺทุกฺขํ สภยมนฺปิ
จีณํ ตสฺสสถานฺทาวโต ฯ

สถานที่ใดมีน้ำท่วม ก็ทรงทำสถานที่นั้นให้มีน้ำพอดี สถานที่ใดแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ ก็ทรงทำที่นั้นให้ชุ่มฉ่ำมีน้ำสมบูรณ์ พระจอมแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินถึงสถานที่ใด ๆ ซึ่งมีความทุกข์เข็ญและผองภัย ความทุกข์เข็ญ ณ ที่นั้น ๆ ก็พลันมลายไปด้วยพระบรมเดชานุภาพของพระองค์

กตีส สพพกิจจยจ

สพพวาจา จ วาจิตา

จินติตา สพพจินตา จ

สพพเสทา จ มุจเจอร์

สพพานิ สพพทขยานิ

สขตุถาย ปวตุตเร ฯ

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระองค์ทรงบำเพ็ญแล้วกิติ พระราชดำรัสทั้งหมดที่
ตรัสแสดงแล้วกิติ พระราชดำริทั้งสิ้นที่ทรงดำริไว้แล้วกิติ พระเสโททุกหยาดที่หยดโลม
ดินกิติ ล้วนเป็นไปเพื่อความสุขและประโยชน์แก่ปวงชนชาวไทยทั้งสิ้น

สพพทขยา อิมาคมม

วิจกขณิ นริสสริ

สมกุกา เอกจิตตา จ

ธมเมเน ทยยวาทเน

รฏฐสส เอกรัชชณจ

ธมมเนตฺติณจ รกฺขเร ฯ

ปวงชนชาวไทยได้อาศัยพระบารมีแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระ
ปัญญาแจ้งประจักษ์พระองค์นี้ จึงมีความสมัครสมานสามัคคี มีน้ำใจร่วมกันในการพัฒนา
ประเทศไทย ช่วยกันรักษาเอกราชและธรรมเนียมประเพณีของชาติไว้ได้โดยธรรม

อิทาเนโส มหาราชา

เทวสตตติสมายโก

อิตีเส มงฺกเล กาเล

เทมสฺส วรมงฺกลิ

รตนตฺตยานุภาเวน

รตนตฺตยเตชสา

ยํ สพพกฺสสํ กมฺมํ

อมฺเหติ ปสฺสํ สทา

ยนฺโน สพพปริตฺตณจ

ภณิตํ สิทธิทายกํ

ตสฺส ตสฺसानุภาเวน

ภุมิพโล นราธิโป

ทีฆายโก อโรโก จ

สฺวชิโต อุกฺโตภโย

พลฺลเปโต สโต โหตุ

สพพจินฺตान ปารกฺ

จิรํ รัชเช ปติฏฺฐาตุ

ปติฏฺฐา ทยยวาสินินฺติ ฯ

บัดนี้ พระมหाराชาเจ้าพระองค์นั้นทรงเจริญพระชนมายุ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา
แล้ว ในมหามงคลสมัยเช่นนี้ อาตมภาพทั้งหลายขอถวายพระพรชัยมงคลแด่สมเด็จพระม-
หปิตร พระราชสมภารเจ้าพระองค์นั้น คือด้วยเศวตาอาณภาพแห่งพระศรีรัตนตรัย และ

ด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมทั้งปวงที่อาตมภาพทั้งหลายสั่งสมไว้แล้วทุกเมื่อมา ตลอดทั้ง
อำนาจแห่งพระปริตรที่อำนวยความศักดิ์สิทธิ์ให้ทั้งปวงที่อาตมภาพทั้งหลายได้สวดสาธ-
ยายแล้วนี้ ขอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงมี
พระชนมายุยืนนาน ทรงนิราศจากโรคาพาธ ทรงพระเกษมสำราญ หาเภทภัยจากที่
ใดๆ มาพ้องพานมิได้ มีพระพลานามัยแข็งแรง มีพระสติมั่นคง ทรงได้รับความสำเร็จ
แห่งพระราชดำริทั้งปวง สถิตสถาพรอยู่ในไอศุรย์ราชสมบัติ เป็นที่พึ่งแห่งพสกนิกร
ชาวไทย ตลอดกาลนาน เทอญ.

คณะสงฆ์ ไทย

๕ ๖ ใบตมผู้อำนวยการ

โดยที่ได้พิจารณาเห็นว่า การศึกษาพระอภิธรรม ในสำนักเรียนวัดระฆัง-
โฆสิตารามวรมหาวิหาร ได้เป็นที่สนใจทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตเป็นอันมาก มีนักเรียน
เพิ่มขึ้นโดยลำดับ สมควรให้มีผู้อำนวยการสอนควบคุมการศึกษา และสถานศึกษาให้
เรียบร้อยมีระเบียบด้วยดี

จึงขอแต่งตั้งให้ พระมหาถวัญญ์ ญาณจารี เปริยญธรรม ๗ ประโยค นักรธรรม
ชั้นเอก อภิธรรมมหาบัณฑิต เป็นประธานผู้อำนวยการ ในโรงเรียนอภิธรรมมหาวิทยาลัย
วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร มีอำนาจดำเนินการศึกษาตามที่เห็นสมควร ตลอดถึง
การบริหารดูแลรักษา สถานที่ และรักษาสงของอันเป็นอุปกรณ์การศึกษาของโรงเรียน

ในการดำเนินงาน หากมีอุปสรรคอันใดให้รีบรายงานเจ้าสำนักเรียน และเรียก
ประชุมการปรึกษาหารือทันที

๕
ตั้ง ณ วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑

พระเทพสิทธินายก

เจ้าสำนักเรียน

ปรากฏว่า ปัจจุบันนี้ โรงเรียนอภิธรรมมหาวิทยาลัย ในวัดระฆังโฆสิตาราม
วรมหาวิหาร นับแต่พระสัทธัมมโชติกะ (ชาติพม่า) ได้ถึงมรณภาพเหตุการณ์ผันผวนโดย
บุคคลคณะหนึ่ง ทำให้เกิดอุปสรรคแก่โรงเรียนของวัดฯ เช่นการเงินอันจำเป็นแก่การ
ใช้จ่ายในโรงเรียน เป็นต้น ถูกตัดขาด แม้หนังสือของทางโรงเรียน ฯ ซึ่งเป็นสมบัติ
ของสงฆ์ในวัดระฆัง ฯ ซึ่งขายได้เป็นราคากำไรที่ถูกตัดขาดจนหมดสิ้น ทางวัดจำเป็นต้อง
อาศัยหนังสือซึ่งจะขายได้เงินมาจุนเจือแก่การงานของโรงเรียน แต่กุญแจตู้ของหนังสือ
ก็ไปอยู่ที่คุณวรรณ โกเมศ มีหนังสือไปขอกุญแจก็ไม่ให้โดยอ้างเหตุขัดข้อง จึงจำเป็นต้อง
จัดการเพื่อการดำเนินงานของโรงเรียนในวัด

โดยอาศัยอำนาจที่เจ้าอาวาสวัดระฆัง ฯ โดยมอบไว้จึงตั้งให้

๑. พระมหาถวัลย์
๒. พระมหาเทียง
๓. พระมหาประจวบ
๔. พระมหาช่อน
๕. พระมหาสุวิทย์

จัดการเปิดตู้หนังสือสำหรับขาย และทำความเข้าใจเรียบร้อยหลักฐานและเซ็นรับรองไว้ และ
ให้พระมหาถวัลย์ ภาณจารี มีหน้าที่จำหน่ายแต่ผู้เดียว และรับผิดชอบในการเงินด้วย

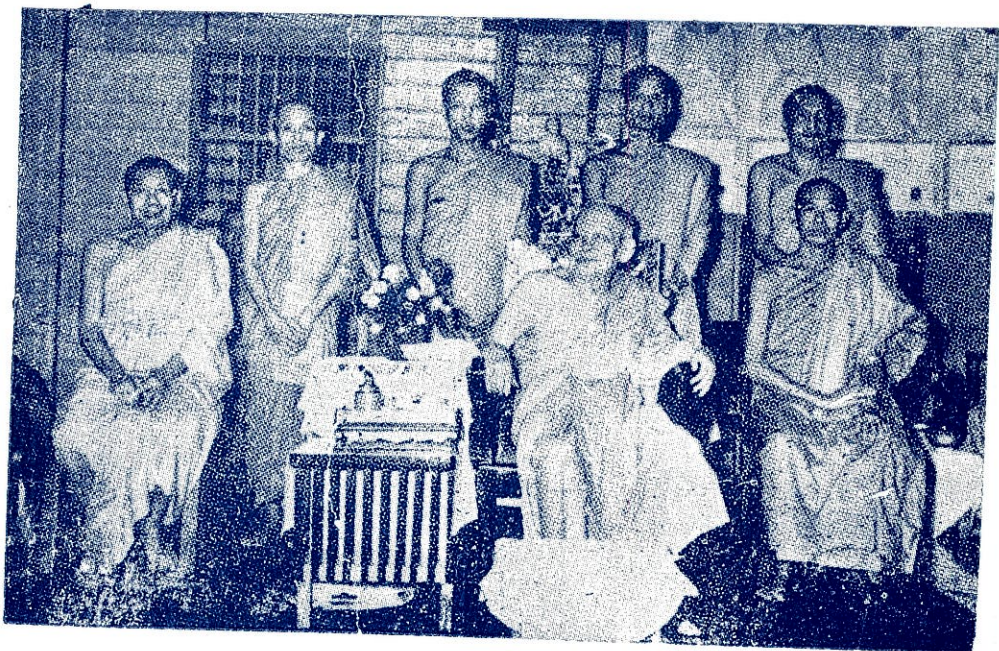
ตั้งแต่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑

พระราชธรรมภาณี

พระมหาถวัลย์ ภาณจารี

ผู้รับมอบอำนาจจากเจ้าอาวาสวัดระฆัง ฯ

ผู้ได้รับปริญญบัตรเป็นอักษรรมบัณฑิตรุ่นแรก ๔ รูป ที่ได้ถ่ายร่วมกับ
พระมหาเถระ ๓ ท่าน เมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๐๘

(แถวหน้า) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สมเด็จพระสังฆราช ฉาโณทดมहाเถระ
พระศัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ

(แถวหลัง) พระศรีกัมภีรญาณ พระอธิการประสาท สุปญฺฑิโต
พระอาจารย์หวด มงคลโต พระครูธรรมบาล อกุกจิตฺโต

รองพระสังฆราชพม่า เยี่ยมอภิธรรมมหาวิทยาลัย
วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

๓๐ มกราคม ๒๕๐๒

คำนำ

เนื่องด้วยหนังสือเล่มที่ท่านถืออยู่นี้ ข้าพเจ้าให้ชื่อเรื่องว่า คำถาม-คำตอบ
ลักษณะที่ถูกต้องของปฏิจลสมุปบาทที่ปนี ในทำนอง ถาม-ตอบ สำหรับใช้เป็น
หลักสูตร ชั้นอาจารย์พิเศษเอก ทั้งนี้ก็เพราะว่า หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือชั้นสูงเหมาะ
สำหรับอาจารย์พิเศษ ซึ่งข้าพเจ้าได้รวบรวมมาในอิทธิธรรมสังคหะบ้าง วิสุทธิธรรมคบ้าง
อรรถกถาบ้าง ล้วนแต่คำสรุปให้เข้าใจได้ง่าย พุดง่าย ๆ ได้แสดงหัวใจพระอิทธิธรรมไว้
ทั้งหมด ซึ่งเป็นหนังสือที่หาได้ยากในยุคปัจจุบัน ฉะนั้น จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ
เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อย

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลที่เกิดจากการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ซึ่ง
เป็นสำเร็จ ให้แก่พระบูรพาจารย์ ตลอดสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า ที่มีความทุกข์ก็ขอให้
พ้นความทุกข์ ที่มีความสุขอยู่แล้ว ขอให้มีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ

พระศรีคัมภีรญาณ

ผู้อำนวยการสอนพระอิทธิธรรม

ณ สำนักเรียนวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๓

ลักษณะที่จตุกกในปัจจุสมุปบาทที่ปณี

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ องค์ปัจจุสมุปบาทที่ปณีมา โดยละเอียด ?

ตอบ แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของปัจจุสมุปบาท ดังต่อไปนี้คือ

(อวิชา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ อวิชา

๑. อญาณลักษณะ มีความไม่รู้เป็นลักษณะ หรือมีความเป็นปฏิบัติต่อบัญญาเป็นลักษณะ

๒. สมุโหนรธา ธรรมที่ทำให้ธรรมที่ประกอบกันกับตน หรือผู้ที่มี อวิชาคือโมหะกำลังเกิดอยู่นั้น มีความหลงความ มงาย หรือมีความมืดมนเป็นกิจ

๓. นาทนปัจจุฐานา เป็นธรรมชาติที่ปกปิดสภาวะธรรม คือความเป็นจริงที่มีอยู่ในอารมณ์นั้นๆ เป็นอาการปรากฏใน ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. อาสวปทญาณ มีอาสวะ ๓ เป็นเหตุใกล้ (เว้นตัวเอง)

(สังขาร)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ สังขาร

๑. อภิสังขรณลักษณะ มีการปรุงแต่งเป็นลักษณะ

๒. อายุหนรธา มีความพยายามให้ปฏิสนธิวิญญาณเกิด หรือมีความ พยายามให้ธรรมที่เป็นผลซึ่งได้แก่รูป นาม ที่เป็น หมวดเป็นกองเกิดขึ้นเป็นกิจ

๓. เจตนาปัจจุภูมิตานา เป็นธรรมชาติที่ชักนำกระตุ้น เป็นอาการปรากฏใน
ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อวิชชาปฏิกฐานา มีอวิชชาเป็นเหตุใกล้

(วิญญาณ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุพื้นฐาน ปฏักฐาน ขอา วิญญาณ

๑. วิชานนลกขณัม มีการรู้อารมณ์เป็นพิเศษจากสัญญา และปัญญาเป็น
ลักษณะ
๒. ปุพพิคมรส มีความเป็นประธานแก่เจตสิกและกัมมชรูปเป็นกิจ
๓. ปฏิสนธิปัจจุภูมิตานา มีการติดต่อบรรหว่างภพเก่าและภพใหม่ เป็นอาการ
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. สังขารปฏิกฐานา วตถารมมณปฏิกฐานา ภา มีสังขาร ๓ เป็นเหตุใกล้
อีกอย่างหนึ่ง มีวัตถุ ๖ กับอารมณ์ ๖ เป็นเหตุใกล้

(นาม)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุพื้นฐาน ปฏักฐาน ของ นาม

๑. นมนนลกขณัม มีการน้อมไปสู่อารมณ์เป็นลักษณะ
๒. สมปโยครส มีการประกอบกับวิญญาณ และประกอบกันเองโดย
อาการที่เป็นเอกุปปาตดาเป็นต้น เป็นกิจ
๓. อวินิพโยกปัจจุภูมิตานา มีการไม่แยกกันกับจิต เป็นอาการปรากฏใน
ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. วิญญานปฏิกฐานา มีวิญญาณเป็นเหตุใกล้

(รูป)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุพื้นฐาน ปฏักฐาน ของ รูป

๑. รูปปนลักขณัม มีการสลายแปรปรวนเป็นลักษณะ
๒. วิกิริณรส มีการแยกออกจากกันได้เป็นกิจ

๓. อพฺยาตปัจจุปฺปฏาณํ มีความเป็นอภัยกตธรรม หรือความไม่รู้อารมณ์
เป็นอาการปรากฏของบัณฑิตทั้งหลาย (อเจตนา
อพฺยาตตาติ เอตถ วีย อนารมฺมณตา วา
อพฺยาตตา ทฏฺฐพฺพา) (มาในมหาฎีกา)
๔. วิญฺญาณปทฺถาณํ มีวิญฺญาณเป็นเหตุใกล้

(สฬายตน)

แสดง ลักษณะ รส ปัจจุปฺปฏาณ ปทฺถาณ ของ สฬายตน

๑. อายตตกฺขณํ มีการกระทบ หรือมีการให้วิญฺญสงสารยีนยาวเป็น
ลักษณะ
๒. ทสฺสนรํสี ทสฺสนาทิสํสี วา มีการยึดอารมณ์ของตน ๆ เป็นกิจ (วิสฺสุทฺธิ-
มรรคอรรรกถา) อีกอย่างหนึ่ง มีการเห็นเป็นต้น
เป็นกิจ (สํมโมทวิโนทนีอรรรกถา) (แสดงโดยอ้อม)
๓. วตฺถทวารภาวปัจจุปฺปฏาณํ มีความเป็นวัตถุและทวารของบัญญัติวิญฺญาณธาตุ
มโนธาตุ มโนวิญฺญาณธาตุ ตามสมควร เป็นอาการ
ปรากฏในบัญญัติของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. นามรูปปทฺถาณํ มีเจตสิกและกัมมชรูปเป็นเหตุใกล้

(ผัสสะ)

แสดง ลักษณะ รส ปัจจุปฺปฏาณ ปทฺถาณ ของ ผัสสะ

๑. ผุสฺสนลกฺขณโน มีการกระทบอารมณ์เป็นลักษณะ
๒. ตัมมกฺกนฺรโส มีการทำให้จิตกับอารมณ์ติดต่อกันเป็นกิจ
๓. สกฺกตฺติปัจจุปฺปฏาณโน มีการประชุมกันระหว่างวัตถุ อารมณ์ และวิญฺญาณ
เป็นอาการปรากฏในบัญญัติของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. สฬายตนปทฺถาณโน มีอชฌัตติกายตน ๖ เป็นเหตุใกล้

(เวทนา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ เวทนา

๑. อนุกวนลกษณา มีการเสวยอารมณ์เป็นลักษณะ
๒. วิสยรสสมโภครตา มีการเสวยรสของอารมณ์เป็นกิจ
๓. สุขทุกขปัจจุฐานา มีความสุขและทุกข์เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ผลสัพทฐานา มีผัสสะเป็นเหตุใกล้

(สุขเวทนา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ สุขเวทนา

๑. อัญญโณฏฐพพานุกวนลกษณํ มีการเสวยโณฏฐัพพารมณ์ที่ดีเป็นลักษณะ
๒. สมပ္ยุตตานํ อุปฺพรุหนรสี มีการทำให้สมပ္ยุตตธรรมเจริญขึ้นเป็นกิจรส และสัมปัตติรส
๓. กายิกอสุสาทปัจจุฐานํ มีความชื่นชมยินดีในความสุขกายนั้นเป็นผล และเป็นอาการปรากฏ

(ทุกขเวทนา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ ทุกขเวทนา

๑. อนิน္ญโณฏฐพพานุกวนลกษณํ มีการแสดงโณฏฐัพพารมณ์ที่ไม่ดีเป็นลักษณะ
๒. สมပ္ยุตตานํ มิลาปนรสี มีการทำให้สมပ္ยุตตธรรมเหี่ยวแห้งลง เป็นกิจรส และสัมปัตติรส
๓. กายิกาพาธปัจจุฐานํ มีความเจ็บป่วยทางกายเป็นผล และเป็นอาการปรากฏ
๔. กายินทุริยปทัฐานํ มีกายปสาทเป็นเหตุใกล้

(โสมนัสสเวทนา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ โสมนัสสเวทนา

๑. อัญญารมณานุกวนลกษณํ มีการเสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนาที่เป็นสภาวะ อัญญารมณ์ หรือปรีกัปปอัญญารมณ์เป็นลักษณะ

๒. อธิษฐานการสมุโภครส มีการเสวยอารมณ์ด้วยอาการพอใจ เป็นกิจ
๓. เจตสิกอสุสาทปจฺจุปฏฺฐานํ มีอาการเข้มข้นจิต เป็นอาการปรากฏ
๔. ปสฺสทฐิปทฺฐานํ ความสงบกายและใจ เป็นเหตุใกล้

(โทมนัสสเวทนา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ โทมนัสสเวทนา

๑. อนิฏฐารมฺมณานุกุลกฺขณํ มีการเสวยอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ที่เป็นสภาวะอิฏฐารมฺม หรือปรักปอปิฏฐารมฺมเป็นลักษณะ
๒. อธิษฐานการสมุโภครส มีการเสวยอารมณ์ด้วยอาการไม่พอใจ เป็นกิจ
๓. เจตสิกพาธปจฺจุปฏฺฐานํ มีความคับแค้นจิต เป็นอาการปรากฏ
๔. หทยวตฺถุปทฺฐานํ มีหทัยวตฺถ เป็นเหตุใกล้

(อุเบกขาเวทนา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ อุเบกขาเวทนา

๑. มชฺฌตฺตเวทียิตฺถกฺขณํ มีการแสดงอย่างปานกลางในอารมณ์เป็นลักษณะ
๒. สมฺปยุตฺตานํ นาติอุปฺพรุหนมิลาปนฺรสา มีการรักษาสัมปยุตตธรรมไม่ให้ฟูขึ้น และไม่ให้เหี่ยวแห้งจนเกินไปเป็นกิจ
๓. สนฺตภาวปจฺจุปฏฺฐานํ มีความสงบเป็นผล หรือเป็นอาการปรากฏ
๔. นิปฺปิตฺถิจิตฺตปทฺฐานํ มีจิตที่ไม่ประกอบด้วยปิตฺถเป็นเหตุใกล้

(ตัณหา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ ตัณหา

๑. เหตุลฺกฺขณํ มีความเป็นเหตุของทุกข์ที่เป็นลักษณะ
๒. อภินฺนทฺนรสา มีความยินดีพอใจในอารมณ์ภูมิ และภพเป็นกิจ
๓. อติตฺตภาวปจฺจุปฏฺฐานํ มีความไม่อิ่มในอารมณ์ต่าง ๆ ของจิตหรือบุคคล เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. เวทนาปทฺฐานํ มีเจตนาเป็นเหตุใกล้

(อุปาทาน)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ อุปาทาน

๑. กหณลกขณ มีการยึดติดไว้เป็นลักษณะ
๒. อมฤจนรติ มีการไม่ยอมปล่อยเป็นกิจ (กิจจรัส)
๓. ตณฺหาทพหตตทิจฺจปจฺจภูจฺจโน มีตณฺหาที่มีกำลังอย่างมั่นคง และมีความเห็นผิดเป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ตณฺหาปทภูจฺจโน มีตณฺหาเป็นเหตุใกล้

(กัมมภว)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ กัมมภว

๑. กมฺมผลลกขณ มีความเป็นกรรมเป็นลักษณะ
๒. ภานรโส มีการทำให้เกิดเป็นกิจ (กิจจรัส)
๓. กุสลากุสลปจฺจภูจฺจโน มีความเป็นกุศลอกุศลเป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อุปาทานปทภูจฺจโน มีอุปาทานเป็นเหตุใกล้

(อุปบัติภว)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ อุปบัติภว

๑. กมฺมผลลลกขณ มีความเป็นผลของกรรมเป็นลักษณะ
๒. ภานรโส มีการเกิดขึ้นเป็นกิจ (สัมปตติรส)
๓. อพฺยาทตปจฺจภูจฺจโน มีความเป็นอพยาทธรรม เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อุปาทานปทภูจฺจโน มีอุปาทานเป็นเหตุใกล้

(ชาติ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ ชาติ

๑. ตตฺถ ตตฺถ ภเว ปจฺจมาภินิพฺพตฺติลกขณ มีการเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในภพนั้นๆ เป็นลักษณะ

๒. นิยามตนรธา มีการเป็นไปคล้ายกับว่า มอชขันธ ๕ ที่มีขอบเขตในภพหนึ่ง ๆ ให้แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นกิจ (สัมปัตติรส)
๓. อตฺตภาวโต อธิ อุมุขชนปจฺจุปฺปฏฺฐานา (วา) ทุกฺขวิจิตฺตตฺตา-ปจฺจุปฺปฏฺฐานา วา มีการผุดขึ้นในภพนี้จากภพก่อนเป็นอาการปรากฏแก่ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย หรือมีสภาพที่เต็มไปด้วยทุกข์นานาชนิด เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อุปจิตนามรูปปทฺฐฐานา มีนามรูปที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก

(ឧទា)

แสดง ลักษณะ รส บำรุงพื้นฐาน ปทัณฐาน ของ ชรา

๑. ขนธปริปากถกขณา มีความแก่ง่อมของขันธ ๕ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน
ภาพเป็นลักษณะ
๒. มรณุปนยนรธา มีการนำเข้าไปใกล้ทุกขณะต่อความตายเป็นกิจ
๓. โยพพณฺณวินาสปจฺจุปฏฺฐานา มีสภาพทำลายซึ่งวัยที่ดี เป็นอาการปรากฏ
ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ปริปัจจมาน รูปปทฺถฺฐานา มีรูปซึ่งกำลังแก่เป็นเหตุใกล้

(ឧបសគ្គ)

แสดง ลักษณะ รส บำรุงพื้นฐาน ปทัณฐาน ของ มรณะ

๑. จตุลภขณ มีการเคลื่อนย้ายจากภพที่ปรากฏอยู่เป็นลักษณะ
๒. วิโยครส มีการจากกันกับสิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตที่เคยพบ
เห็นกันในภพนี้เป็นกิจ (รับปัตติรส)
๓. คติวิปฺปวาสปจฺจุปฏฺฐานํ มีการย้ายที่อยู่จากภพเก่า เป็นอาการปรากฏ
ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ปรีกษุชฺชมาน นามรูปทฏฺฐานํ มีนามรูปที่กำลังดับเป็นเหตุไถ่

(โสภ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ โสภ

๑. อนฺโตนิชฌานลกขณ มีการเฝ้าอยู่ภายในใจ หรือมีความเหี่ยวแห้งใจ
เดือดร้อนใจเป็นลักษณะ
๒. เจโตปริยฌานรโส มีการทำให้จิตเดือดร้อนอยู่เสมอเป็นกิจ (กิจจรส)
๓. อนฺโสจนปจฺจุปฺปจฺจโน มีความเศร้าโศกอยู่เนืองๆ ไปตามความพินาศที่
ตนได้ประสบอยู่นั้น เป็นอาการปรากฏในปัญญา
ของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. โทสจิตตูปปาทปฺปจฺจโน มีโทสจิตตูปปาทเป็นเหตุใกล้

(ปริเทว)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ ปริเทว

๑. ลาลปฺปนลกขณ มีความพิลาปรำพรรณเป็นลักษณะ
๒. คุณโทสปริกิตฺตนรโส มีการรำพรรณถึงคุณและโทษเป็นกิจ (กิจจรส)
๓. สมฺมกมปจฺจุปฺปจฺจโน มีจิตวุ่นวายไม่ตั้งมั่น เป็นอาการปรากฏในปัญญา
ของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. โทสจิตตชมมหาภูตปฏฺจจโน มีมหาภูตรูปซึ่งเกิดจากโทสจิตเป็นเหตุ
ใกล้

(ทกข)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ ทกข

๑. กายปฺปฬนลกขณ มีการเบียดเบียนร่างกายเป็นลักษณะ
๒. ทุปฺปญฺญวณฺโณทมนสฺสกรณรตฺติ เป็นเหตุให้ความโกรธ ความเสียใจ
กลุ้มใจ เกิดขึ้นแก่ผู้มีปัญญาทั้งหลายเป็นกิจ
๓. กายาพาธปจฺจุปฺปจฺจจโน มีความบ้วยกาย เป็นอาการปรากฏในบัณฑิตของ
บัณฑิตทั้งหลาย

(โทมนัส)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ โทมนัส

๑. จิตตปัทนลภณัม มีการเบียดเบียนใจเป็นลักษณะ

๒. มโนวิคตตรส มีการทรมานใจเป็นกิจ

๓. มานสพยาธิปจจุปฏฐาน มีความไม่สบายใจ เป็นอาการปรากฏในปัญญา
ของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. หทยวตฺตูปทฏฐาน มีหทัยวตฺตเป็นเหตุใกล้

(อุปายาส)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ อุปายาส

๑. จิตตปริทหนลภณโณ มีการเผาจิตอย่างหนัก เป็นลักษณะ

๒. นิตุณนรโส มีการทอดถอนใจ เป็นกิจ

๓. วิสาทปจจุปฏฐาน มีกายและใจขาดกำลังลง เป็นอาการปรากฏใน
ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. หทยวตฺตูปทฏฐาน มีหทัยวตฺตเป็นเหตุใกล้

จบ ลักษณะกิจทุกกในปฏิจจสมุปบาทที่ป็นแต่เพียงเท่านั้น

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ โสภณเจตสิก ๒๕ ดวง
มาโดยละเอียด ?

ตอบ แสดงดังต่อไปนี้ คือ

(ศรัทธา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ ศรัทธา

๑. สทฺทหนลภณณา โอกปฺปนลภณณา วา มีความเลื่อมใสเป็นลักษณะ
หรือมีความดังลงเป็นลักษณะ

๒. ปสาทนรสา อุตกปฺปสาทกมณิ วิย มีความผ่องใสเป็นรส ดุจแก้วมณีที่
ยังน้ำให้ใสฉะนั้น

ปกขณทณรสา วา โอมุตตรณ วิย หรือมีความแล่นไปเป็นรส ดุจในเวลา
ข้ามท้องน้ำ ฉะนั้น

๓. อกาลุสสีย ปจฺจุปฺภูจฺจนา อธิมุตฺติปจฺจุปฺภูจฺจนา วา มีความไม่ขุ่นมัว
เป็นอาการปรากฏ หรือมีอรรถาสนัยน้อมเชื่อ เป็น
เครื่องปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. สทฺธเรยวตฺตูปทฺถจฺจนา ส ทฺธมฺมสฺสวนาทิสฺสตาปตฺติยงคฺคปทฺถจฺจนา วา
มีวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อเป็นเหตุใกล้ หรือมี
องค์แห่งพระโสดาบัน มีการฟังพระสัทธรรมเป็น
ต้น เป็นเหตุใกล้

หตฺถวิตฺตพีชานิ วิยาติ ทฺถุจฺจุพฺพา พึงเห็นเป็นจุดมือและจุดทรัพย์
เครื่องปลื้มใจ และจุดพืชทั้งหลาย ฉะนั้น

(สติ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ สติ

๑. อปีลาปนลกฺขณา มีความระลึกได้ในอารมณ์อยู่เนื่องๆ คือมีความไม่
ประมาทเป็นลักษณะ

๒. อสมโมสรสา มีความไม่หลงลืมเป็นกิจ

๓. อารกฺขปจฺจุปฺภูจฺจนา วิสยภิกฺขุภาวปจฺจุปฺภูจฺจนา วา มีการรักษา
อารมณ์ไว้เป็นอย่างดี เป็นผล หรือมีความบ่ายหน้า
ต่ออารมณ์ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
ทั้งหลาย

๔. ถิริสฺสณฺวาปทฺถจฺจนา กายาทิสฺสติปฺภูจฺจนาปทฺถจฺจนา วา มีความจำได้
อย่างมั่นคง หรือมีสติปทัฐานมีกายเป็นต้น เป็น
เหตุใกล้

อารมฺมณ ทพฺพ ปตฺติตฺตฺตา ปน เเอสิกา วิย จกฺขุทฺวาราทิลกฺขณโต

โทวาริโก วย จ ทฎฐพพา และพึงเห็นว่าเป็นดุจเสาระเนียด เพราะฝัง
มันในอารมณ์ และตุนายประตุ เพราะรักษากิจ
ทวารเป็นต้น

(หิริ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐฐาน ของ หิริ

๑. ปาปโต ชิกุฉนลกขณฯ มีการรังเกียจบาปทุกชนิด เป็นลักษณะ
๒. ปาปานิ อกรณรสา มีการไม่ทำบาปทั้งปวงเป็นกิจ
๓. ปาปโต สงโจนปจจุปฏฐานา มีความรังเกียจบาปทั้งปวง เป็นอาการ
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อุตตการวปทฎฐานา อุตตานํ หิ กรุกตฺวา หิริยา ปาปํ ขหาติ กุลฺลว
วย ทฎฐพพา มีความเคารพตนเองเป็นเหตุไถ้ ตัวอย่างบุคคลที่
ทำตนให้เป็นที่ยรักของตน แล้วจึงจะละความชั่วด้วย
หิริ ความละอาย ตัวอย่างหญิงสาวมีสกุล

(โอตตปป)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐฐาน ของ โอตตปป

๑. อุตตาสลกขณํ มีความสะดุ้งกลัวแต่บาปทั้งปวงเป็นลักษณะ
๒. ปาปานิ อกรณรสี มีการไม่กระทำความบาปทั้งปวงเป็นกิจ
๓. ปาปโก สงโจนปจจุปฏฐานํ มีความรังเกียจบาปเป็นอาการปรากฏใน
ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ปรรการวปทฎฐานํ ปรี กรุกตฺวา โอตตปปเนน ปาปํ ขหาติ เวสีย
วย ทฎฐพพา ฯ พึงเห็นว่าการเคารพผู้อื่นเป็นเหตุไถ้ ทำบุคคล
อื่นให้เป็นที่เคารพของตน จึงระบายนด้วยโอตตปปะ
ตัวอย่างเช่น หญิงแพศยา

(อโศก)

แสดง ลักษณะ รส ปัจจุบันฐาน ปทัฐาน ของ อโศก

๑. อารมมณ จิตตสฺส อเกธลกฺขโณ อลฺลคภาวลกฺขโณ วา มีความไม่
อยากได้แห่งจิต ในกามคุณอารมณ์แห่งจิตเป็น
ลักษณะ หรือมีความไม่ข้องในกามคุณอารมณ์
แห่งจิตเป็นลักษณะ

กมลทเล ชลวินทฺวีย ทญฺฐพฺโพ พิงฺเห็นดุจหยาดน้ำไม่ติดในใบบัวใบบอน

๒. อปรฺคฺคหโรโส มุตฺตกฺกิชฺช วิย มีความไม่ยึดแน่นในกามคุณอารมณ์เป็นรส
ดุจดังพระภิกษุผู้พ้นแล้ว ฉะนั้น

๓. อนลฺลีนภาวปจฺจุปฺปฏฺชาโน อสฺสจิมฺหิ ปตฺติปฺริโส วิย มีความไม่ติดไม่
ข้องในกามคุณอารมณ์ เป็นอาการปรากฏในปัญญา
ของบัณฑิตทั้งหลาย พิงเห็นเหมือนบุรุษผู้ตกไปใน
อสุจิ คือ ของไม่สะอาด

๔. โยนิโสมนสฺสการปทฺฏฺชาโน มีการพิจารณาด้วยปัญญาเป็นเหตุไกล

(อโทสะ)

แสดง ลักษณะ รส ปัจจุบันฐาน ปทัฐาน ของ อโทสะ

๑. อจฺณทิกกกลกฺขโณ อวิโรธลกฺขโณ วา อนุกฺกมิตฺโต วิย มีความไม่
ดูร้ายเป็นลักษณะ หรือมีความไม่แค่นเคือง เป็น
ลักษณะ พิงเห็นว่า ดุจเพื่อนผู้นุกูลกัน

๒. อาฆาตวินยโรโส ปรีฬหวินยโรโส วา จนนํ วิย มีการขจัดความ
อาฆาตลงได้เป็นรส หรือมีความบำบัดความเร่าร้อน
เป็นรส พิงเห็นว่า เปรียบได้ดั่งแก่นไม้จันทร์

๓. โสมนภาวปจฺจุปฺปฏฺชาโน ปุณฺณจฺนโท วิย มีความผ่องแผ้วเป็นอาการ
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย ดุจพระจันทร์
เต็มดวง

๕. โยนิโสมนสการปทภูจจาโน มีปัญญาเครื่องพิจารณาเป็นอย่างดีเป็นเหตุ
ใกล้

(อโหมะ)

แสดง ลักษณะ รส บำรุงภูฏาน ปัทภูฏาน ของ อโหมะ

๑. ยถาสภาวปฏิเวธลกุขโณ อกฺขลิตปฏิเวธลกุขโณ วา กุสลิตฺตาส-
 ขิตฺตอสุปฏิเวโห วิย มีการแทงตลอดตามสภาพความเป็นจริงเป็นลักษณะ
 หรือมีความแทงตลอดไม่ผิดไม่พลาด เป็นลักษณะ
 ดุจการแทงตลอดแห่งลูกศร อันนายฆังธนูผู้แม่น
 ยิ่งแล้ว ฉะนั้น

๒. วิชโยภาสธรโต ปทีโป วิย มีความผ่องใสแห่งอารมณ์เป็นรส จุ
ประทับใจ

๑. อสมุโมห ปจฺจุปฏฺฐาโน อรณฺณคตฺสฺสเทสโก วีย มือนฺไมพินเพือนเปน
 อาการปฺรากฺกโนปมฺมฺญาของบณฺฑิตทงฺหลาย ดุจคน
 ชานาญไปสูบ้ำ ฉะนั้น

๔. โยนีโสมนสติกการ ปทัญจาโน มีการพิจารณาตามความเป็นจริงเป็นเหตุใกล้

(ตตรมชฌตตตต)

แสดง ลักษณะ รส บำจูกฎฐาน ปฏักฐาน ของ ตัตตรมัชฌัตตตา

๑. จิตตเจตสิกานํ สมวาหิตลกุขณา มีการทรงไว้ซึ่งจิตและเจตสิกเสมอภาค
กันเป็นลักษณะ

๒. โอนาธิกตานีวารณรสา มีการห้ามความยิ่ง ความหย่อนเป็นกิจ
ปกขปาตปุจเณทรสา วา หรือมีอันเข้าไปตัดความเป็นพรรคพวกเป็นกิจ

๑. มหมตฺตวาทจปฺปญฺจนา จิตฺตเจตีกานํ อชฺฌเปกฺขณภาวเณ
สมฺปวตฺตนาํ อาชานํยานํ อชฺฌเปกฺขสารถิ วีย ทฏฺฐพฺพา ฯ มีความ
วางตนเป็นกลาง เป็นผลปรากฏในปัญญาของ
บัณฑิตทั้งหลาย พึงเห็นว่า ตูจนายยสารถิวางเฉย

ต่อมำอาชาไนยทั้งหลายด้วงเรียบ โดยความเป็น

คุณวางเฉยต่อจิตเจตสิกทั้งหลาย ฉะนั้น

๔. นิปปีติกจิตต ปทภูฐานา มีจิตที่ไม่ประกอบด้วยปีติ เป็นเหตุไถ่

(กายบัสสัทธิ จิตตบัสสัทธิ)

แสดง ลักษณะ รส บััจจุภูฐาน ปทภูฐาน ของ กายบัสสัทธิ จิตตบัสสัทธิ

๑. กายจิตตทรณรูปสมลกขณา มีการเข้าไปสงบระงับความกระวนกระวาย
แห่งกายและจิต เป็นลักษณะ

๒. กายจิตตทรณนิมมททนรธา มีการย้ายแห่งความกระวนกระวายแห่งกาย
และจิตเป็นกิจ

๓. กายจิตตานํ อปริพนททนต์สีกาวปัจจุภูฐานา มีความไม่ส่ายและเยือก
เย็นแห่งกายและจิต เป็นอาการปรากฏในปัญญา
ของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กายจิตตปทภูฐานา กายจิตตานํ อวุปสมกรอุทฺทจาทิกิเลสปฏิบัติ
ภูตาติ ปฏทจพพา ฯ มีกายและจิตเป็นเหตุไถ่ พึงทราบว่เจตสิกคุ่น
เป็นปฏิบัตกษต่อกิเลส มีอุททจเป็นต้น อันทำ
ความไม่สงบแห่งกายและจิต

(กายลหุตา จิตตลหุตา)

แสดง ลักษณะ รส บััจจุภูฐาน ปทภูฐาน ของ กายลหุตา จิตลหุตา

๑. กายจิตต กรุภาว รูปสมลกขณา มีการเข้าไปสงบแห่งความหนักแห่งกาย
และจิตเป็นลักษณะ

๒. กายจิตต กรุภาว นิมมททนรธา มีการย้ายความหนักแห่งกายและจิต
เป็นรส

๓. กายจิตตานํ อทนธตาปัจจุภูฐานา มีความไม่เฉื่อยชาแห่งกายและจิต
เป็นเครื่องปรากฏ

๔. กายจิตตปทภูจํานา กายจิตตานํ ฅรภาวกรธํมัทธาทกิลลสปฏิ-
 ปกขภูตาทิ ทฏฐัพพา ฃ มีกายและจิตเป็นเหตุไค้ล ฟังทราบว้าเจตสิก
 คูนีเป็นปฏิปักษ์ต้อกิลลส มีธมและมัทธะเป็นต้น
 อันกระทำความหนักแห่งกายและจิต

(กายมุตฺตา จิตตมุตฺตา)

แสดง ลักษณะ รส บั้จบุ้ฐฐาน ปทั้ฐฐาน ของ กายมุตฺตา จิตตมุตฺตา

๑. กายจิตตถมภูวปสมลภขณา มีการเข้าไปสงบแห่งความกระต้างแห่งกาย
 และจิตเป็นลักษณะ
๒. กายจิตตถทฐภาวนิมมมทนรสา มีการย้ายี้ความกระต้างขงกายแสะะจิต
 เป็นรส
๓. อปปฏิมาตปจฺจุปฏฺจํานา มีความไม่ขัดข้องเป็นอาการปรากฏในปัญญา
 ของบั้ณทิตทั้งหลาย
๔. กายจิตตปทภูจํานา กายจิตตานํ ถทฐภาวกรทฏฐิจํานาทกิลลส-
 ปฏิปกขภูตาทิ ทฏฐัพพา มีกายและจิตเป็นเหตุไค้ล ฟังเห็นว้าเจตสิก
 คูนีเป็นปฏิปักษ์ต้อกิลลสมัทฐฐิ และมานะ เป็นต้น อัน
 กระทำความกระต้างของกายและจิต

(กายกัมมัญญตา จิตกัมมัญญตา)

แสดง ลักษณะ รส บั้จบุ้ฐฐาน ปทั้ฐฐาน ของ กายกัมมัญญตา จิตกัมมัญญตา

๑. กายจิตตอกมฺมมฺลภวูปสมลภขณา มีการเข้าไปสงบความไม่ควรแก่
 การงานแห่งกายและจิตเป็นลักษณะ
๒. กายจิตตอกมฺมมฺลภนิมมมทนรสา มีการย้ายี้ความไม่ควรแก่การงานแห่งกาย
 และจิตเป็นรส
๓. กายจิตตานํ อารมฺมณ กรณสมฺปตฺติ ปจฺจุปฏฺจํานา มีความสมบูรณ์
 ในการกระทำให้เป็นอารมณ์แห่งกายและจิต เป็น
 ผลปรากฏ

๔. กายจิตตปทภูจํานา กายจิตตํานํ อกมมณณภาวกราวเสสนํวรณาที
 ปฏิปทขภูตาปฏิปทขภูตา ปสาทนํยวตํธูสุ ปสาทาวหาหิตกิริยาสุ
 วินโยกขมถาวราหา สวณณวิสุทธี วียาตี ทฏฐพพา ๑ มีกายและจิต
 เป็นเหตุไกล้ ฟังทราบวํ เจตสิกคูนํเป็นข้าศึกต่อ
 กิเลส มํนิวรณํที่เหลือเป็นต้น อันกระทำความไม่
 ควรแก่การงานแห่งกายและจิต เป็นคณนํมา
 ซึ่งความเลื่อมใส ในวัตถุเป็นํที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส
 เป็นคณนํมาอันควรซึ่งการปรับปรุง ในการกระทำ
 ประโยชน์คจทองแท้

(กายปาคุณญตา จิตตปาคุณญตา)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุํฐฐาน ปทํฐฐาน ของ กายปาคุณญตา จิตตปาคุณญตา

๑. กายจิตตํานํ อเกณณภาวาลกขณา จิตตปาคุณญตา มีความไม่เฉื่อยชา
 แห่งกายและจิตเป็นลักษณะ

๒. กายจิตตเกณณนิมมททนรสา มีการยํยความเฉื่อยชาแห่งกายและจิต
 เป็นรส

๓. นีราทีนํวปจจุปฏจํานา อโรคยปจจุปฏจํานา วา มีความไม่มีโทษ
 เป็นผลปรากฏ หรือมีความไม่มีโรคเป็นผลปรากฏ
 ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กายจิตตปทภูจํานา กายจิตตํานํ เกณณภกรอสสทฐิยาทีกิเลสปฏิ-
 ปทขภูตาตี ทฏฐพพา ๑ มีกายและจิตเป็นเหตุไกล้ ฟังเห็นวํ เจตสิก
 คูนํเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส มีความไม่เชื่อเป็นต้น
 อันกระทำความเฉื่อยชาแห่งกายและจิต

(กายชุกตา จิตตชุกตา)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุํฐฐาน ปทํฐฐาน ของ กายชุกตา จิตตชุกตา

๑. กายจิตตอาชชวลกขณา มีความตรงแห่งกายและจิตเป็นลักษณะ

๒. กายจิตตกุฎิถาวนิมมทพณรสา มีการย้ายความเป็นสภาพคดแห่งกาย และจิต

๓. อวิชฺหาปจฺจุปฺปญฺจนา มีความไม่หลอกลวงเป็นอาการปรากฏในปัญญา ของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กายจิตตปทฺฐจฺจนา กายจิตฺตานํ กุฎิถาวกรมายาสาเลชฺยาทิปฺปิ ปกฺขภูตาติ ทญฺฐพฺพา มีกายและจิตเป็นเหตุใกล้ ฟังทราบเถิดว่า เจตสิก คู่นี้เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส มีมายาสาไถเป็นต้น อัน กระทำความคดโกงแห่งกายและจิต

จบ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๕ ดวง

อัปมัญญาเจตสิก ๒ ดวง

(กรรณา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ กรรณา

๑. ปรทุกฺขาปนยนาการมปวตฺติลกฺขณา มีความเป็นไปทางกาย วาจา ใจ ในอันที่จะบำบัดความทุกข์ของผู้อื่นให้ปราศจากไป เป็นลักษณะ

๒. ปรทุกฺขาสหฺนรสา มีการอดกลั้นนั่งดูตายไม่ได้ต่อทุกข์ของผู้อื่น และ อยากจะช่วยเหลือเป็นกิจ

๓. อวิหีตาปจฺจุปฺปญฺจนา มีการไม่มีความเบียดเบียนผู้อื่นเป็นอาการปรากฏใน ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย ผู้พิจารณากรรณา

๔. ทฺกฺขาภิภูตานํ อนาถภาวทสฺสนปทฺฐจฺจนา มีการพิจารณาเห็นว่า สัตว์ ที่ตกอยู่ในความทุกข์ไร้ที่พึ่งเป็นเหตุใกล้

(มูหิตา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ มูหิตา

๑. ปโมทนลกฺขณา มีความยินดีในความสุขสมบูรณ์ของผู้อื่นเป็นลักษณะ

๒. อนิสายนรธา มีความไม่ริษยาดาร้อนต่อผู้อื่นเป็นกิจ
 ๓. อรตวิฆาตปจจุปฏฐานะ มีความปรารถนาอยากจะทำให้ผู้อื่นเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น
 ขึ้นไป เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
 ผู้เจริญมุกตาคารม
 ๔. สตุดานํ สมปตติทสฺสนปทฐานะ มีการพิจารณาเห็นว่า สมบัติของ
 สัตว์ทั้งหลายเป็นเหตุใกล้

วิระตีเจตสิก ๓ ดวง

(สัมมาวาจา)

- แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐานะ ปทฐานะ ของ สัมมาวาจา
 ๑. ปริศนาลกขณา มีการกำหนดถือได้เป็นลักษณะ
 ๒. วิรมณรธา มีเจตนาเป็นเครื่องตเว้นเป็นกิจ
 ๓. มิจฺฉาวาจาปหานปจจุปฏฐานะ มีการกำจัดการพูดเท็จเป็นอาการปรากฏ
 ในบัณฑิตของบัณฑิตทั้งหลาย
 ๔. ปัญญาปทฐานะ มีปัญญาเครื่องพิจารณาเป็นเหตุใกล้

(สัมมากัมมันตะ)

- แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐานะ ปทฐานะ ของ สัมมากัมมันตะ
 ๑. สมภูชาปนลกขโน มีการยังกิจการงานให้ตั้งขึ้นด้วยดีเป็นลักษณะ
 ๒. วิรมณโรโส มีเจตนาเครื่องตเว้นเป็นกิจ
 ๓. มิจฺฉากมฺมนตปหานปจจุปฏชาโน มีการกำจัดการงานที่ผิดเป็นอาการ
 ปรากฏ
 ๔. ปัญญาปทชาโน มีปัญญาเครื่องพิจารณาเป็นเหตุใกล้

(สัมมาอาชีวะ)

- แสดง รส บัณฑิตฐานะ ปทฐานะ ของ สัมมาอาชีวะ
 ๑. ทุจฺจิริตอวตฺติกมลกขโน มีการไม่กำลวงทุจริตทั้ง ๗ อย่างเป็นลักษณะ

๒. ตโต สกฺโกจโรโส มีการลดน้อยความผิดจากทุจฺรตินั้นเป็นกิจ
 ๓. อภิรียปฺจฺจุปฺภูจฺจาโน มีการหยุดจากการก่อทุจฺรติ เป็นอาการปรากฏใน
 ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
 ๔. สทฺธธา สติ หิริ โอตตปฺโปปฺปิจฺจนตาทิกุณปทฺฐจฺจาโน มีคุณธรรมเป็นต้น
 ว่า มีศรัทธา มีสติ มีหิริ มีโอตฺตปฺปะ และมีความ
 เป็นผู้มักน้อยเป็นเหตุไกล่

จบวิรตีเจตสิก ๓ ดวง

(บัญญัติในทรีย)

แสดง ลักษณะ รส บัฏฺฐฐาน ปทฺฐฐาน ของ บัฏฺฐินทรีย

๑. ฌมฺมสภาวะปฏฺิเวรลภฺขณา มีการแทงตลอดซึ่งสภาวะธรรมเป็นลักษณะ
 ๒. ฌมฺมานํ ปฏฺิจฺจนาทกโมหนฺธการวิทฺธฺสนรธา มีการกำจัดความมืดคือ
 อวิชชา อันปกปิดซึ่งสภาวะธรรมเป็นกิจ
 ๓. อสฺมโมหปฺจฺจุปฺภูจฺจานา มีความไม่หลง ไม่มัวเมา เป็นอาการปรากฏ
 ๔. สสมาหิตอ ยถากุตฺติ ชานาติ ปสฺสตีติ วจนโต ปน สมาธิ ตสฺสา
 ปทฺฐจฺจานา บัฏฺฐณฺนั้น มีสมาธิเป็นเหตุไกล่ เพราะมีพระ
 พุทฺธพจน์รับรองว่า ผู้ที่มีจิตตั้งมั่น ย่อมรู้ ย่อมเห็น
 สภาวะธรรมตามความจริง

จบโสภณเจตสิก ๒๕ ดวง แต่เพียงเท่านั้น

ถาม ให้แสดงลักษณะ รส บัฏฺฐฐาน ปทฺฐฐาน ของ อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ ดวง

ตอบ แสดง ลักษณะ รส บัฏฺฐฐาน ปทฺฐฐาน ของ อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ ดัง
 ต่อไปนี้

(ผัสสะ)

แสดง ลักษณะ รส บัฏฺฐฐาน ปทฺฐฐาน ของ ผัสสะ

๑. ผุสฺตนลกฺขโน มีการกระทบอารมณ์เป็นลักษณะ

๒. สงฆมัญญนรโต มีการประสานซึ่งวัตถุ อารมณ์ และจิตในปัญจโวการ ภูมิ หรือประสานซึ่งวัตถุ อารมณ์ และจิตใน จตุโวการภูมิเป็นกิจ
๓. สนนินปาตปัจจุปฏิจาโน มีการประชุมพร้อมกันระหว่างวัตถุ อารมณ์ และจิต หรือระหว่างอารมณ์และจิต เป็นอาการ ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อาปาถกตวิสยปฏิจาโน มีอารมณ์ที่ปรากฏเฉพาะหน้าเป็นเหตุใกล้

(เวทนา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัชฐาน ของ เวทนา

๑. อนนุกวนลกฤษณา มีการเสวยอารมณ์เป็นลักษณะ
๒. วิสยรสสมโภครสา มีการเสวยรสของอารมณ์เป็นกิจ
๓. สุขทุกข์ปัจจุปฏิจานา มีความสุขและทุกข์ เป็นอาการปรากฏในปัญญา ของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ผสฺสปฏิจานา มีผัสสะ เป็นเหตุใกล้

(สัญญา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัชฐาน ของ สัญญา

๑. สยฺขานนลกฤษณา มีความจำได้เป็นลักษณะ
๒. ตเทเวตฺตนิ ปุณฺสยฺขานน ปจฺยนิมิตฺตกรณฺรสา ทารุอาทิสฺส ตจฺจนกาทโยวีย มีการจำได้อีกว่าสิ่งนั้นคือสิ่งนี้ และกระทำเครื่องหมายไว้เพื่อจะจำได้อีกเป็นกิจ พึงเห็นว่า เหมือน ช่างถากเป็นต้น ทำเครื่องหมายไว้ในไม้เป็นต้น เพื่อจำได้อีก ฉะนั้น

๓. ยถาคหิตฺตนิมิตฺตวเสน อภินิเวสกรณ ปจฺจุปฏิจานา มีการกระทำให้ จำได้ ด้วยอำนาจในสิ่งที่หมายไว้ เป็นผลปรากฏ ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย หตฺถิทิสฺสทกฺกอนฺวาย พึงเห็นตัวอย่างเป็นตจฺ ตาปอดคล้ายช้าง ฉะนั้น

๔. ยถาอุปภูติวิสัยปทภูฏานา ติณปริสเกตุ มิกโปตกานํ ปริสาดิ
 อุปฺปนุสณฺหา วิยาติ ทฏฺฐพฺพ มื่อารมฺมที่ปรากฏเป็นเหตุไกล้ ฟังเห็น
 ว่าเป็นเหมือนสัณญาที่เกิเกิดขึ้นแก่พวกลูกเนื้อว่าเป็น
 คนจริง ๆ ในหุ่นรูปหม้า ฉะนั้น

(เจตนา)

แสดง ลักษณะ รส บัฏฐฐาน ปทภูฏาน ของ เจตนา

๑. เจตนาภาวลกฺขณา มีความชักชวนสัมปยุตตรรรมในอารมฺมเป็นลักษณะ
๒. อวยฺหนรสา มีการกัवलท่วงโย ในการรับอารมฺมของสัมปยุต-
 ธรรมทั้งหลายเป็นกิจ
๓. สํวิธานปจฺจุปฺภูฏานา สกฺิจจปฺรกฺิจสาธิกา เขณฺณสิสฺสสมหาวิทฺกิ
 อาทโย วิย มีการจัดแจงสัมปยุตตรรรมในอารมฺม เป็นอาการ
 ปรากฏในปัญญาของบัฏเทิตทั้งหลาย ฟังเห็น
 ว่าเป็นเหมือนศิษย์ผู้ใหญ่กระทำกิจของตน และนาย
 ช่างใหญ่ทำกิจของผู้อื่นให้สำเร็จฉะนั้น

๔. เสตฺชนันฺตรตฺตยปทภูฏานา มีขันธที่เหลือ ๓ เป็นเหตุไกล้

(เอกัคคตา)

แสดง ลักษณะ รส ปจฺจุปฺภูฏาน ปทภูฏาน ของ เอกัคคตา

๑. อวิสารลกฺขโณ อวิกฺเขปลกฺขโณ ภา มีการไม่กระจัดกระจายเป็นลักษณะ
 หรือมีการไม่ฟุ้งซ่านเป็นลักษณะ
๒. สหชาตานิ สมฺปิณฺณนรโต มีการรวบรวมสหชาตธรรมเป็นกิจ
๓. อุปสมปจฺจุปฺภูฏาโน นหานิยจฺณณฺณํ อุกทํ วิย มีความสงบเป็นผล
 ปรากฏ เหมือนน้ำแห่งจุลสำหรับอาบ
๔. วิเสสโต สุขปทภูฏาโน นิวาเต ที่ปจฺจจันํ จิตฺติ วิย เจตโต ฐิตฺติ
 ทฏฺฐพฺพ โดยพิเศษมีความสุขเป็นเหตุไกล้ ฟังทราบว่าเป็น
 ความหยุดนิ่งแห่งใจ ดุจความนิ่งแห่งเปลวประทีป
 ในที่อับลม คือไม่มีลม

(ชีวิตินทรีย์)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ ชีวิตินทรีย์

๑. สหชาตานิ อนุปาลนลกขณิ มีการตามเลี้ยงรักษาสหชาตธรรม เป็น
ลักษณะ เหมือนน้ำตามเลี้ยงรักษาดอกบัว ฉะนั้น
๒. เตสึ ปวตฺตนรสิ มีการเป็นอยู่ได้และเป็นไปได้แห่งสหชาตธรรมเป็นกิจ
๓. เตสญเณว จปนปจฺจุฏฺฐานิ มีการทรงอยู่ได้แห่งสหชาตธรรมทั้งหลาย
เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. เสตขนุรตตยปทฺฐาโน มีขันธที่เหลือ ๓ เป็นเหตุใกล้

(มนสิการ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ มนสิการ

๑. สารณลกขโณ มีการนำสัมปยุตตธรรมให้ใส่ใจในอารมณ์ เป็น
ลักษณะ
๒. สมฺปยุตฺตานํ อารมฺมณํ สํโยชนโรโส มีการทำให้สัมปยุตตธรรมประกอบ
หรือข้องอยู่ในอารมณ์เป็นกิจ
๓. อารมฺมณานิมุขีภาวปจฺจุฏฺฐาโน มีการทำให้สัมปยุตตธรรมมุ่งหน้า
เฉพาะต่ออารมณ์ เป็นผลปรากฏในปัญญาของ
บัณฑิตทั้งหลาย
๔. อารมฺมณปทฺฐาโน มีอารมณ์ ๖ เป็นเหตุใกล้

(วิตก)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ วิตก

๑. อารมฺมณเณ จิตตสฺส อภินิโรปนลกขโณ มีการยกจิตขึ้นสู่อารมณ์เป็น
ลักษณะ
๒. อาหณนปริยาहनโรโส มีการกระทำให้จิตกระทบอารมณ์แล้วกระทบอีก
เป็นกิจ

๓. อารมมณ จิตตสส อานนปจฺจุปฏฺชาโน มีการนำให้จิตทรงอยู่ใน
 อารมณ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
 ทั้งหลาย

๔. เสสขนฺธศฺตยปทฺฏฺชาโน มีขันธที่เหลือ ๓ เป็นเหตุใกล้

(วิจารณ์)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ วิจารณ์

๑. อารมมณอุมมุขชนลกฺขโน มีการเคล้าคลึงอารมณ์บ่อยๆเป็นลักษณะ
๒. ตตฺถ สหชาตานุโยชนโร มีการกระทำสหชาตธรรมประกอบอยู่ใน
 อารมณนั้นเป็นกิจ
๓. จิตฺตอนุปฺพนฺธ ปจฺจุปฏฺชาโน มีการติดตามจิตให้มันอยู่ในอารมณ์นั้น
 เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. เสสขนฺธศฺตยปทฺฏฺชาโน มีขันธที่เหลือ ๓ เป็นเหตุใกล้

(อธิโมกข)

แสดง ลักษณะ รส ปจฺจุปฏฺฐาน ปทฐาน ของ อธิโมกข

๑. สนนฺนิฏฺฐานลกฺขโน มีการสันนิษฐานในอารมณ์เป็นลักษณะ
๒. อสฺสปฺปนโร มีการไม่โยกไม่คลอนมั่นคงเป็นกิจ
๓. นิจฺจยปฺปจฺจุปฏฺชาโน มีความเป็นผู้ตัดสินใจในอารมณ์ เป็นอาการปรากฏ
 ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. สนนฺนิฏฺเจยฺยธมฺมปทฺฏฺชาโน อารมมณ นิจฺจลภาเวน อินทขีโล วีย
 มีสันนิษฐานธรรมเป็นที่ตั้งแห่งธรรม เป็นเหตุใกล้
 พึงเห็นเป็นดุจเสาเขื่อน เพราะไม่หวั่นไหวใน
 อารมณ

(วิริยะ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ วิริยะ

๑. อุตฺสาหลกฺขณิ มีความพยายามอุตสาหะ เป็นลักษณะ
๒. สหชาตานิ อุตฺตมกฺขนรตํ มีการอดทนกล้าหาญ ซึ่งสหชาตธรรมเป็นกิจ

๓. อัสสัทนปัจจุปฏฐาน มีการไม่ทอดทิ้งเป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. สวิคโค โยนิโส ปทหัตถิ วจนโต สัมเวทปฏฐาน มีความสลดเป็นเหตุไฉน เพราะพระพุทธรูปจันทรรัสไว้ว่า ผู้สลดย่อมตั้งความเพียรพยายามโดยชอบ

วิริยาลมภูตลุปฏฐาน วา สมมา อารทฺธํ สัพพสมปุตตํ มุถนติ วจนโต มี วิริยรมภ วัตถุเป็นเหตุไฉน เพราะพระบาลีว่า วิริยที่บุคคลประกอบถูกต้องหลักแล้ว ย่อมเป็นมูลรากแห่งสมบัติทั้งปวง

(ปิต)

แสดง ลักษณะ รส ปัจจุปฏฐาน ปฏฐาน ของ ปิต

๑. สมปิยาณนลกฤษณา มีความอิมใจเป็นลักษณะ
๒. กายจิตตูปันนรสา มีการทำให้กายและจิตเอิบอิมเป็นกิจ
๓. โอทกคย ปัจจุปฏฐานา มีกายและใจเฟื่องฟูขึ้น เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. เสตขนุทธตยปฏฐานา มีขันธที่เหลือ ๓ เป็นเหตุไฉน

(ฉันทะ)

แสดง ลักษณะ รส ปัจจุปฏฐาน ปฏฐาน ของ ฉันทะ

๑. กตตุกมมยตาลกขโณ มีความปรารถนาเพื่อจะกระทำเป็นลักษณะ
๒. อารมมณปริเยสนรโส มีการแสวงหาอารมณ์เป็นกิจ
๓. อารมมณเณน อตถิกตปัจจุปฏฐานา มีความปรารถนาด้วยอารมณ์เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ตเทว ปฏฐานา คุณชาติ คือ ความต้องการด้วยอารมณ์นั้นและเป็นเหตุไฉน

อารมมณกหณ เจยฺย เจตโส หตฺถปฺปสตารณํ วิย ฉันทะนี้ พึงเห็นเป็นคุณการที่ใจยื่นมือออกรับอารมณ์

จบ อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ ดวง

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ อกุศลเจตสิก ๑๔ ดวง

ตอบ แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ อกุศลเจตสิก ๑๔ ดวง ดังต่อไปนี้คือ

(โมห)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ โมห

๑. จิตตสส อนธภาวลกขโณ อณฺณณ ลกขโณ วา มีความมืดมนแห่งจิตเป็นลักษณะ หรือมีความไม่รู้แห่งจิตเป็นลักษณะ
๒. อสมปฏิวะรโต อารมณสภาวะจนาทรโต วา มีอันไม่แทงตลอดเป็นกิจ หรือมีการปกปิดซึ่งสภาวะธรรมตามความเป็นจริงของอารมณ์เป็นกิจ
๓. อสมมาปฏิบัติปจฺจุปฺปจฺจาโน อนธการปจฺจุปฺปจฺจาโน วา มีการปฏิบัติไม่ถูกต้อง เป็นเครื่องปรากฏ มีการมืดมนเป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อโยนิโตมนสิการปทฺฐจฺจาโน สพฺพากุสลาณํ มุลนํติ ทฎฺฐพฺโพฯ มีการไม่เอาใจใส่ด้วยเหตุผล เป็นเหตุใกล้ พึงเห็นว่าเป็นรากเง้าของความเสียหายทุกอย่าง

(อหิริก)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ อหิริก

๑. ปาปโต อชิกฺขณณลกขณํ อลชฺชาดลกขณํ วา มีการไม่รังเกียจแต่ความชั่วเป็นลักษณะ หรือมีความละอายแต่ความชั่วเป็นลักษณะ
๒. ปาปานิ กรณรตํ มีการกระทำบาปได้ทุกอย่างเป็นกิจ
๓. ปาปโต อสงฺโกจนปจฺจุปฺปจฺจาณํ มีอันไม่สทกสทํานแต่ความชั่ว เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. อุดตอการวปฏฐาน มีการไม่เคารพต่อตนเอง เป็นเหตุใกล้ เหมือนสุกร
ไม่กลัวคูด ฉะนั้น

(อโนตปป์)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปฏฐาน ของ อโนตปป์

๑. ปาปโต จสารชชลกขณฺณ อนุตตาสกขณฺณ วา มีความไม่สทกสทํานจาก
บาปเป็นลักษณะ หรือมีการไม่สตั้งแต่บาปเป็น
ลักษณะ
๒. ปาปานิ กรนรํ มีการกระทำบาปได้ทุกอย่างเป็นกิจ
๓. ปาปโต อสงโจนปจฺจุปฏฐานํ มีการไม่สติดสเียนจากบาปทั้งปวง
เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ปโรการวปฏฐานํ มีความไม่เคารพต่อบุคคลอื่นเป็นเหตุใกล้ เหมือน
แมลงเม่าไม่กลัวไฟ ฉะนั้น

(อุทธัจจะ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปฏฐาน ของ อุทธัจจะ

๑. อวุปสมลกขณฺณ วาตาทิฆาตจลหวิย มีความไม่สงบนิ่งเป็นลักษณะ
พึงเห็นเป็นเสมือน น้ำที่ไหลกระเพื่อม อยู่เป็นนิจ
เพราะถูกลมพัด
๒. อนวฏฐานรํ วาตาทิฆาตจลหวิย มีความไม่มั่นคงใน
อารมณ์เป็นกิจ พึงเห็นเหมือนธงชัยและธงผืนผ้า
ที่ไหวอยู่เป็นนิจ เพราะถูกลมพัด ฉะนั้น
๓. กนฺตตตปจฺจุปฏฐานํ ปาสานาทิฆาตสมุทฺตทกสมํ วิย มีความหวั่น
ไหวเป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย พึง
เห็นตัวอย่างเหมือนขี้เก๋ที่ฟุ้งขึ้น เพราะถูกก้อนหิน
ที่ปามา ฉะนั้น

๔. เจตโส อวุปสม อโยนิโสมนการปทภูฐาน จิตตวิกเขโปติทภูจัพพี
มีความไม่สงบแห่งใจ และขาดความเอาใจใส่เป็น
อันดีเป็นเหตุใกล้ นักปราชญ์พึงเห็นว่า เป็นความ
พึงชำนแห่งจิต

(โลกะ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตภูฐาน ปทภูฐาน ของ โลกะ

๑. อารมมมคฺคกณณลกขโม มคฺคกฺกาเลโป วีย มีการยึดมั่นในกามคุณอารมณ์
เป็นลักษณะ เหมือนลิงติดตั่ง หรือคางยไ้แมลงมม

๒. อภิสงฺครโส ตตฺตกลาเป จิตฺตมัสเปสึ วีย มีความข้องเป็นกิจ ดุจ
ชั้นเนื้อที่เขาทิ้งไปบนกระเบื้องอันร้อน

๓. อปริจจาคปจฺจุปฺภูฐานโน เตลณฺชนราโค วีย มีอันไม่เสียสละเป็นเครื่อง
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย ดุจน้ำย้อมที่
เจือด้วยน้ำมันสำหรับหยอด

๔. สโชนนีย ธมฺเมสุ อสฺสาททสฺสนปทฺภูฐานโน ตณฺหาณทีภาเวน
วฑฺฒมาโน สัมโศตา นที วีย มหาสมุทรทำ อปลายเมว กเหตฺวา
กจฺจนตีติ ทฏฺฐพฺโพ ฯ มีอันเห็นว่าเป็นของเข้มข้นในสังโยชนียธรรม
ทั้งหลายเป็นเหตุใกล้ พึงเห็นว่า เมื่อมันเจริญขึ้น
โดยความเป็นแม่น้ำ คือ ตัณหา ย่อมพัดพาเอาหมู่
สัตว์ไปสู่อบายภูมิฝ่ายเดียว เหมือนแม่น้ำมีกระแส
อันเชี่ยว ย่อมพัดพาสิ่งทั้งหลายไปสู่ทะเลหลวง ฉะนั้น

๕. อโยนิโสมนสึการปทภูฐานโน วา หรือมีการไม่พิจารณาให้รอบคอบ
เป็นเหตุใกล้

(ทิฏฐิ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตภูฐาน ปทภูฐาน ของ ทิฏฐิ

๑. อโยนิโส อภินิเวสลกฺขณา มีการยึดมั่นโดยหาปัญญามิได้เป็นลักษณะ

๒. ปราสาทรา มีการถือผิดจากความเป็นจริง เป็นกิจ
๓. มีจินาภินิเวสปัจจุภูฏานา มีการยึดถือความเห็นผิด เป็นอาการปรากฏ
ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อริยานิ อทสฺสนกามตาทิปฏฐานา มีความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะไม่เห็น
พระอริยเจ้าทั้งหลายเป็นต้น เป็นเหตุใกล้
ปรมาเวชชนติ ทฏฐพพา พึงทราบว่าเป็นโทษอย่างร้ายแรง

(มาน)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุฏฐาน ปฏฐฐาน ของ มาน

๑. อุณฺณติลกฺขโน มีการคะนองตนเหมือนลูกสูบที่เต็มไปด้วยลม เป็น
ลักษณะ
๒. สมฺปกฺกหโรโส มีการยกย่อง सम्ปยุตตธรรมเป็นกิจ
๓. เกตุกมฺมขตาปัจจุภูฏาโน มีความปรารถนาสูงเกินควรโดยตรงเป็นอาการ
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๓. โลกทิฏฐิโกตวิปฺปยุตฺตปัจจุภูฏาโน มีโลกทิฏฐิวิปฺปยุตตจิต๔ เป็นอาการ
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย อุมมุตตโก วย
พึงทราบว่าเป็นเหมือนดังคนบ้า
๔. อโยนิโสมนสิการปฏฐาโน มีความไม่มีปัญญาเป็นเหตุใกล้

(โทสะ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุฏฐาน ปฏฐฐาน ของ โทสะ

๑. จณฺทิกุกฺกลกฺขโน ปหฺภาสึวโโส วย มีความดุร้ายเป็นลักษณะ พึง
ทราบว่าเป็นเหมือนอสรพิษที่ถูกต้อง
๒. วิสฺสปลนโรโส วิสฺสนิปาโต วย มีความพลุกพล่านเป็นกิจ ฉุยาพิษที่ตก
ลงแล้วซ่านไป อุตฺตโน นิสฺสยทหนโรโส วย
หรือมีความแผดเผาซึ่งที่อยู่ของตนเป็นรส ทาวคฺคิ
วย ฉุไฟป่า

๓. ทุสสนปัจจุปฏฐานโน ลหุโรกาโส สปตุโค วีย มีความประทุษร้าย
เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย ตจุ
ข้าศึกได้ช่อง

๔. อาฆาตวตฺถุ ปทฏฐานโน วิสสํสฏฐปฺติมุตตํ วีย มีอาฆาตวตฺถุ เป็น
เหตุใกล้ ปานดังคนเฝ้าซึ่งระคนด้วยยาพิษ

(อิสสา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ อิสสา

๑. ประสมปุตฺตํ อุตฺตุนลกฺขณา มีความริษยาตาร้อนต่อสมบัติของคนอื่น
ที่เขาได้มาแล้วก็ดี ที่เขาจะพึงได้ก็ดี เป็นลักษณะ

๒. ตตฺถเว อนภิรติรสา มีความ ไม่เอื้ออาทรยินดีใน สมบัติของคนอื่น นั้น
เป็นกิจ

๓. ตโต วิมุจฺจิกาวปจฺจุปฏฐานา มีความเบือนหน้าหนีจากสมบัติของบุคคล
อื่นนั้น เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
ทั้งหลาย

๔. ประสมปุตฺติปทฏฐานา ตโยชนนฺติทฏฐพฺพา มีสมบัติของคนอื่นเป็น
เหตุใกล้ พึงเห็นว่าเป็นกิเลสชาติชนิดหนึ่ง ที่
ประกอบสัตว์ไว้ในวัฏสงสาร

(มัจฉริยะ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ มัจฉริยะ

๑. ลหุธานํ วา ลภิตพฺพานํ อุตฺตโน สมปุตฺตํ นิกฺขนลกฺขณํ มีการ
ห่วงแหนสมบัติของตน ทั้งที่ได้มาแล้วก็ดี ทั้งที่จะ
พึงได้ก็ดี เป็นลักษณะ

๒. ตาสลฺยเว ปเรหิ สาธารณภาว อภยมนรตํ มีอันอดทนไม่ได้ต่อความ
ที่สมบัติของตนเหล่านั้น เป็นของกระจายทั่วไปกับ
สาธารณชนเป็นรส

๓. สงโคจนปัจจุภูฐานิ กุกกณจกตาทปฏฐานิ วา มีอันโกยเข้ามา
หาคณ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
หรือมีการศตโกงเอามาเป็นของตน เป็นผล
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. อตตสมปตติปฏฐานิ เจตโส วิรูปภาโวติ ทฏฐพัพพี มีสมบัติของ
ตนเป็นเหตุไถ่ ฟังเห็นว่าเป็นอาการผิตปกติแห่งใจ

(กุกกัจจ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุภูฐาน ปฏฐฐาน ของ กุกกัจจ

๑. ปัจจานุตาปนลกขณิ มีความเดือดร้อนในภายหลังเป็นลักษณะ

๒. กตาทกตานุโสจนรส มีอันคอยเศร้าโศกถึงทุจริตที่ทำได้แล้ว และสุจริต
ที่ยังมิได้ทำเป็นกิจ

๓. วิปปฏิสารปัจจุภูฐานิ มีความเดือดร้อนในภายหลัง เป็นอาการปรากฏ
ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กตาทกตปฏฐานิ ทาสพหุมิว ทฏฐพัพพี มีกศลที่ได้ทำได้แล้ว และ
กุตลกรรมที่ยังมิได้ทำ เป็นเหตุไถ่ ฟังเห็นถึงความ
เป็นทาส

(ถีน)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุภูฐาน ปฏฐฐาน ของ ถีน

๑. อนุสสาหลกขณิ มีความหมดความอุตสาหะเป็นลักษณะ

๒. วิริยาวิโนทนรส มีอันทอดทิ้งความเพียรพยายาม เป็นกิจ

๓. สัสสันทปัจจุภูฐานิ มีความจมลง เป็นเครื่องปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
ทั้งหลาย

๔. อรติวิชมภิตาทีสุ อโยนิโสมนสิการปฏฐานิ มีอันไม่ใส่ใจโดยรอบ
คอบด้วยความไม่ยินดีและความเกียจคร้านเป็นต้น เป็น
เหตุไถ่

(มัทธะ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ มัทธะ

๑. อภิมมณฺณตาภณฺณ มีความไม่ควรแก่การงานเป็นลักษณะ
๒. โอนนรตฺ มีอันชอบเขาเป็นกิจ
๓. ลินฺตา ปจฺจุปฺปญฺจํ จปฺลาณิกานิทฺทาปจฺจุปฺปญฺจํ ภา มีความหุนหัน
เป็นอาการปรากฏหรือมีอันหลับปโปง เป็น
เครื่องปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อรติวิมฺพิตาทีสุ อโยนิโสมนสิการปฏฺฐานํ มีอันไม่ใส่ใจโดยถูก
ต้อง ในกรรมทั้งหลายมีความไม่ยินดีและความ
ขี้เกียจเป็นต้น เป็นเหตุใกล้

(วิจิกิจฺจนา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ วิจิกิจฺจนา

๑. สํสยลภณฺณา มีความสงสัยเป็นลักษณะ
๒. กมฺปนรสา มีความอ่อนแอแน่นหนาในอารมณ์เป็นกิจ
๓. อนิจฺจนฺยปจฺจุปฺปญฺจนา มีความไม่สามารถตัดสินใจในอารมณ์ เป็นผล
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. วิจิกิจฺจนา อโยนิโสมนสิการปฏฺฐานา ปฏิปฺตฺติ อนฺตรายกราติ
ทฏฺฐพฺพา มีอันไม่สนใจใส่ใจให้ดีต่ออารมณ์ ในความสงสัย
เป็นเหตุใกล้ พึงเห็นว่าเป็นธรรมที่กระทำอันตราย
ต่อข้อปฏิบัติตัวสำคัญ

จบอภุสฺสเจตสิก ๑๔ ดวง

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ กุสฺลจิต มาโดย
ละเอียด ?

ตอบ แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ กุสฺลจิต มีดังต่อไปนี้

(กุศลจิต)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ กุศลจิต

๑. อนาวชวิปากถกขณัม เป็นธรรมที่ไม่มีโทษ ให้ผลเป็นความสุขเป็นลักษณะ
๒. อกุศลปฏิปทขรตัม มีความเป็นปฏิปักษ์ต่อกุศลธรรมเป็นกิจ
๓. อากุสสียปจจุปฏฐานัม มีความไม่ชุ่มมัว เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. โยนิโสมนสการปฏฐานัม มีความเอาใจใส่เป็นอย่างดีต่ออารมณ์อันเป็นกุศลเป็นเหตุไถล

(อกุศลจิต)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ อกุศลจิต

๑. สาวชวิปากถกขณัม เป็นธรรมที่มีโทษ ให้ผลเป็นความทุกข์เป็นลักษณะ
๒. กุศลปฏิปทขรตัม มีความเป็นปฏิปักษ์ต่อกุศลธรรมเป็นกิจ
๓. กากุสสียปจจุปฏฐานัม มีความชุ่มมัวเป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อโยนิโสมนสการปฏฐานัม มีความไม่เอาใจใส่ ไม่พิจารณาให้รอบคอบ เป็นเหตุไถล

วิญญาณธาคู ๗

(จักขุวิญญาณ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ จักขุวิญญาณ

๑. จกขุณิสตติรูปวิชานนถกขณัม มีความรู้รูปารมณ์คือสีต่าง ๆ อาศัยจักขุวัตถุเป็นลักษณะ
๒. รูปมตตารมมณรตัม มีอารมณ์เฉพาะสีต่าง ๆ เท่านั้นเป็นกิจ
๓. รูปากิมุขีกาวปจจุปฏฐานัม มีการบายนน้ำเฉพาะต่อรูปารมณ์คือสีต่าง ๆ เท่านั้น เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. รูปารมมณาย กิริยามโนธาดุยา อปคมปทภูจัน มีการแผ่ออกไปแห่ง
กิริยามโนธาดุ ที่มีรูปเป็นอารมณ์เป็นเหตุใกล้

(โสตวิญญาน)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทภูฐาน ของ โสตวิญญาน

๑. โสตนิสสิตสททวิชานนลกขณิ มีการรู้คือได้ยินเสียงต่าง ๆ อาศัยโสต-
วัตถุ เป็นลักษณะ
๒. สททมตตารมมณรสี มีอารมณ์เฉพาะเสียงต่าง ๆ เท่านั้นเป็นกิจ
๓. สททากิมุขีภาวปัจจุปปุจัน มีการหันหน้าต่อเสียงต่าง ๆ เท่านั้น เป็นผล
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. สททารมมณาย กิริยามโนธาดุยา อปคมปทภูจัน มีการแผ่ออกไป
แห่งกิริยามโนธาดุ ซึ่งมีเสียงต่าง ๆ เป็นอารมณ์
เป็นเหตุใกล้

(ฆานวิญญาน)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทภูฐาน ของ ฆานวิญญาน

๑. ฆานนิสสิตกนธวิชานนลกขณิ มีการรู้คือดมกลิ่นต่าง ๆ อาศัยฆานวัตถุ
เป็นลักษณะ
๒. กนธมตตารมมณรสี มีอารมณ์เฉพาะกลิ่นต่าง ๆ เท่านั้นเป็นกิจ
๓. กนธากิมุขีภาวปัจจุปปุจัน มีบ้ายหน้าเฉพาะต่อคันธารมณ เป็นอาการ
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. กนธารมมณาย กิริยามโนธาดุยา อปคมปทภูจัน มีการแผ่ออกไป
แห่งกิริยามโนธาดุที่มีกลิ่นต่าง ๆ เป็นอารมณ์ เป็น
เหตุใกล้

(ชิวหาวิญญาน)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทภูฐาน ของ ชิวหาวิญญาน

๑. ชิวหานิสสิตรสวิชานนลกขณิ มีการรู้คือลิ้มรสต่าง ๆ อาศัยชิวหาวัตถุ
เป็นลักษณะ

๒. รสมตดารมมณรสี มีอารมณ์คือรสต่าง ๆ เท่านั้น เป็นอารมณ์
๓. รสากิมุขีภาวะจจุปฏฐาน มีการบายน้ําเฉพาะต่อรสต่าง ๆ เปรี๊ยะหวาน มัน เค็ม เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. รสารมมณาย กิริยามโนธาคยา อปคัมปทภูฐาน มีการแผ่ออกไปแห่งกิริยามโนธาค มีรสต่าง ๆ เป็นอารมณ์ เป็นเหตุไถ่

(กายวิญญาน)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุภูฐาน ปฏฐาน ของ กายวิญญาน

๑. กายนิสสิตโณฏฐพุพพิชานนถกขณ มีการรู้ คือ ถูกต้อง เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึง อาศัยกายวัตถุเป็นลักษณะ
๒. โณฏฐพุพามตดารมมณรสี มีอารมณ์มีโณฏฐัพพารมมณคือสัมผัสต่าง ๆ เป็นกิจ
๓. โณฏฐพุพากิมุขีภาวะจจุปฏฐาน มีการบายน้ําเฉพาะต่อโณฏฐัพพารมมณคือสัมผัสต่าง ๆ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. โณฏฐพุพารมมณาย กิริยามโนธาคยา อปคัมปท ภูฐาน มีการแผ่ออกไปแห่งกิริยามโนธาค ซึ่งมีอารมณ์คือโณฏฐัพพารมมณเป็นเหตุไถ่

(หสิตูปปาทจิต)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุภูฐาน ปฏฐาน ของ หสิตูปปาทจิต

๑. สพารมมณวิชานนถกขณ มีการรู้อารมณ์ ๖ เป็นลักษณะ
๒. อรหํ อนุพารสํ วตฺถุสํ สหนรสี พระอรหันต์ทั้งหลาย ยัมแย้มในพวกวัตถุที่ตีหาได้เป็นกิจ
๓. ตลาภาวปัจจุปฏฐาน มีความเป็นไปในอารมณ์ทั้ง ๖ โดยอาการอย่างเดียวกันนั้น เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. เอกนุตโต หทขตฺถ ปทภูฐาน มีทหขตฺถโดยแน่นอนเป็นเหตุไถ่

(มโนธาตุ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐฐาน ของ มโนธาตุ

๑. จกขุวิมลภาณานันธอนันตรูปาทีวิชานนลกขณา มีการรู้สึกรูปคือสีต่างๆ เป็นต้น รองจากจักขุวิญญาณเป็นต้น เป็นลักษณะ
๒. รูปาทิสมปฏิจฉันนรสา มีการรับปัญจารมณ มีรูปารมณเป็นต้นเป็นกิจ
๓. ตถากาวปจจุปฏฐานา มีความเป็นอย่างเดียวกันนั้น เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. จกขุวิมลภาณาทิอปกมปทฏฐานา มีการแผ่ออกไปแห่งจักขุวิญญาณ เป็นต้น เป็นเหตุใกล้

(มโนวิญญาณธาตุ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐฐาน ของ มโนวิญญาณธาตุ

๑. อเหตุกวิปากานนธร์ณพารมมณวิชานนลกขณา มีการรู้ารมณทั้ง ๖ รองลำดับแห่งวิปากฝ่ายอเหตุกเป็นลักษณะ
 ๒. สนตฺรณาทิรสา มีการได้สวนารมณเป็นต้น เป็นลักษณะ
 ๓. ตถากาวปจจุปฏฐานา มีความเป็นไปอย่างเดียวกันนั้น เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
 ๔. หทยวตฺตลุปทฏฐานา มีหทยวตฺตลเป็นเหตุใกล้
- จบ วิญญาณธาตุ ๗

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐฐาน ของ กิเลส ๑๐ มาโดยละเอียด

ตอบ แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐฐาน ของ กิเลส ๑๐ มีดังนี้

๑. (โสภ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐฐาน ของ โสภ

๑. อารมมณคฤคณลกขโณ มฤคภาเลโป วีย มีการยึดในกามคุณารมณไว้เป็นลักษณะ เหมือนลิงติดดั่ง

๒. อภิสังกรโส ตตฺตกปาเล จิตฺตมัสเปสึ วีย มีการคิดเน้นในกามคุณ
อารมณ์เป็นกิจ เหมือนชั้นเนื้ออันเขาโยนไปบน
กระเบื้องอันร้อนฉะนั้น

๓. อปริจจาคปจฺจุปฺปฏฺชาโน เตลณฺชนราโค วีย มีการไม่เสียสละ เป็น
อาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย เหมือน
น้ำย้อมที่เจือด้วยน้ำมันสำหรับหยอด ฉะนั้น

๔. สํโยชนีย รมฺเมตฺ อสฺสาททสฺสนปทฺฏฺชาโน ตณฺหาณทิกาวเณ
วาทฺตมาโน สัมมโตตา นทึ วีย มหาสมุทฺทํ อปายเมว คเหตฺวา
กจฺจตฺตี ฏฏฺชพฺโพฯ มีความเห็นในธรรมที่เป็นอารมณ์ของสํโยชนนี้
นั้นว่าเป็นสิ่งที่น่ารักน่ายินดีเป็นเหตุใกล้ พึงเห็นว่า
โลกนี้เมื่อเจริญขึ้น ๆ โดยความเป็นแม่น้ำคือตณฺหา
ย้อมพัดพาเอาหมู่สัตว์ไหลไปสู่อบายภูมิทั้ง ๔ คือ
เปรต อสุรกาย นรก สัตว์ดิรัจฉาน เหมือน
ห้วงน้ำที่มีกระแสอันเชี่ยว ย้อมพัดพาเอาสิ่งต่าง ๆ
ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตมิได้ ลงไปสู่มหาสมุทรคือ
ทะเลหลวง ฉะนั้น

๒. (ทฤษฎี)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุพื้นฐาน ปทฺฐฐาน ของ ทิฏฐิ

๑. อโยนิโต อภินิเวสลกฺขณา มีการถือนั่นโดยไม่สมควรคือขาดปัญญา
เป็นลักษณะ

๒. ปรามาสฺสา มีการพิจารณาผิดพลาดจากความเป็นจริง เป็นกิจ

๓. มิจฺฉากินิเวสฺสปจฺจุปฺปฏฺชาโน มีความยึดมั่นตามความเห็นผิดนั้นไว้เป็น
อาการปรากฏในวิปัสสนาญาณของพระมหาโยคี (อ-
ปัฏฐากการบัจจุพื้นฐาน) ทพฺพคหาปทฺฏฺชาโน วา
หรือมีการยึดถือว่า ความเห็นของตนเท่านั้นถูก

(อิทเมว สจฺจิ โมชนญญิ) เป็นอาการปรากฏ
ในวิปัสสนาญาณของพระโยคี หรือในฌานของ
สัปปรุษทั้งหลาย

๔. สปปริส วิมุขตาปทฺธานา มีการไม่ต้องการพบกับสัปปรุษทั้งหลาย มี
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น เป็นเหตุใกล้

อริยานิ อทสฺสนกามตา จ อสทรมเมสฺสวณฺณจ อภฺลยา มิตฺตตา

จ อโยนิโสมนสิการจํานา วา หรืออีกนัยหนึ่งว่า ไม่ต้องการพบเห็น
พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น
อย่างหนึ่ง ไม่ต้องการจะฟังพระสัทธรรมประกาศ
หนึ่ง คบหาสมาคมกับปาปมิตรชั่วอย่างหนึ่ง เหล่านี้
เป็นเหตุใกล้

ปรมํ วชฺชนติ ทฎฺฐพฺพา พิงฺเหเนว เป็นโทษอย่างมหันต์

๓. (มาน)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฏฐาน ของ มาน

๑. อุณฺณตฺถิกฺขโณ มีความเย่อหยิ่งลำพองตัว เหมือนกับลูกโป่งที่เต็ม
ด้วยลมเป็นลักษณะ

๒. สมฺปกฺกหโรโส มีการส่งเสริมสัมปยุตตธรรมเป็นกิจ

๓. เกตฺตุมมยตาปจฺจุปฺปจฺจาโน มีความประสงค์ที่จะยกตนให้ไว้เหนือคนทั้ง
หลาย ดุจยอดธงเป็นอาการปรากฏในปัญญาของ
บัณฑิตทั้งหลาย

๔. ทิฏฺฐิกตฺวิปฺยุตฺตโลกปจฺจุปฺปจฺจาโน อุมมตฺตโก วีย มีโลกที่ไม่
ประกอบด้วยทิฏฐิกตวิปยุตตจิต ๔ ดวง เป็นเหตุ
ใกล้ พิงเห็นว่าเป็นเหมือนคนบ้า

๔. (โทโส)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฏฐาน ของ โทโส

๑. จณฺทิกฺกกลฺกฺขโณ ปหฺญาตีวฺโส วีย ทำให้กายและใจหยาบกระด้างเป็น
ลักษณะ เหมือนอสรพิษที่ถูกตี ฉะนั้น

๒. วิสปฺปนโร วิสนิปาโต วิย มีความพลุกพล่านเป็นรส เหมือนยาพิษ
ตกลงแล้วซ่านไปเป็นกิจ

อตฺตโน นิสฺสยทหนโรโส วา ทาวคฺคิ วิย มีการเผาที่อยู่อาศัยของตน
ให้เดือดร้อนเป็นกิจ เหมือนไฟป่า

๓. ทุสฺสณปจฺจุปฺปฏฺฐาโน ลทฺโธกาโส สปฺตโต วิย มีการทำลายกายและ
ใจ เป็นอาการปรากฏในวิปัสสนาญาณ ของพระโยคี
และในญาณของสัปปรุษทั้งหลาย ดุจข้าศึกได้ช่อง
(อุปัฏฐากการ บังคับภูฐานา)

๔. อาฆาตวตฺตูปทฏฺฐาโน มีอาฆาตวัตถุ ๑๐ ประการ เป็นเหตุใกล้

๕. (โมห)

แสดง ลักษณะ รส บังคับภูฐาน ปทัฏฐาน ของ โมห

๑. จิตฺตสฺส อนฺธภาวลกฺขณํ มีความมืดมนแห่งจิตในอารมณ์ เป็นเหตุใกล้

๒. อสฺมปฺปฺฏิเวรโรโส อารมฺมณสฺสภาวจฺฉนาทหนโรโส วา มีการไม่แทงตลอด
แห่งจิตเป็นลักษณะ หรือมีการปกปิดความจริงของ
อารมณ์ไว้เป็นกิจ

๓. อสฺมมาปฺปฺปิ ตติปจฺจุปฺปฏฺฐาโน อนฺธการปจฺจุปฺปฏฺฐาโน วา มีการปฏิบัติ
ไม่ถูกต้อง เป็นผลปรากฏหรือมีการมืดมนเป็นอาการ
ปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

อารลยฺกต อนฺโทวีย เหมือนคนตาบอดไปสู่ป่า

๔. อโยนิโสมนสฺสการปทฏฺฐาโน ขาดปัญญาเป็นเหตุใกล้

สพฺพากุสฺถานํ โมฺหนติ ทฏฺฐพฺโพ ๑ พึงเห็นว่า โมห นี้เป็นรากเหง้าของ
ความชั่วทั้งมวล

(อหิริก)

แสดง ลักษณะ รส ปจฺจุปฏฺฐาณ ปทัฏฐาน ของ อหิริก

๑. ปาปโต อชฺชิจฺฉนลกฺขณํ อลชฺชาลลกฺขณํ วา มีการไม่รังเกียจแต่ความ
ชั่วทั้งปวงเป็นกิจ หรือมีการไม่ละอายบาปเป็นกิจ

๒. ปาปานิ กรณรสี มีการกระทำบาปทั้งปวงเป็นกิจ
๓. ปาปโต อสงโจนปจฺจุปฺปญฺจํ มีการไม่สทกสทํานจากบาปทั้งปวง
เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อุตฺตอการวปทฺถจฺจํ มีการไม่เคารพต่อตนเอง เป็นเหตุใกล้ เหมือนสุกร
ไม่กลัวคูด ฉะนั้น

๗. (อโนตตปฺป)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุบัจฐาน ปทฺฐฐาน ของ อโนตตปฺป

๑. ปาปโต อสารชฺชลกฺขณํ อนุตฺตาสลฺกฺขณํ วา มีการไม่สทกสทํานจาก
บาปเป็นลักษณะ หรือมีการไม่สตั้งกลัวจากบาป
เป็นลักษณะ
๒. ปาปานิ กรณรสี มีการทำบาปได้ทุกชนิดเป็นกิจ
๓. ปาปโต อสงโจนปจฺจุปฺปญฺจํ มีการไม่สอิตสเอียนจากบาปทุกชนิด
เป็นผลปรากฏในปัญญาของท่านผู้รู้ทั้งหลาย
๔. ป อการวปทฺถจฺจํ มีการไม่เคารพผู้อื่นเป็นเหตุใกล้ เหมือนแมลงเม่า
บินเข้าสู่กองไฟ ฉะนั้น

๘. (อุทฺธจฺจะ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุบัจฐาน ปทฺฐฐาน ของ อุทฺธจฺจะ

๑. อวฺปสมลฺกฺขณํ วาตาภิมาตจลฺลวีย มีความไม่สงบนิ่งเป็นลักษณะ
เหมือนน้ำที่ไหลกระเพื่อม อยู่เป็นนิจเพราะถูกลม
พัด ฉะนั้น
๒. อนวฺภูจฺจณรสี วาตาภิมาตจลฺลวีย มีความไม่มั่นคงใน
อารมณ์เป็นกิจ เหมือนธงชัยและธงแผ่นผ้าที่ปลิว
ไหวอยู่เป็นนิจ เพราะถูกลมพัด
๓. กนฺตตฺตปจฺจุปฺปญฺจํ ปาสาณภิมาตสมฺมุตฺตกสมํ วีย มีความหวั่น
ไหวเป็นผลปรากฏ เหมือนขี้เถ้าที่ฟุ้งขึ้น เพราะ
ถูกก้อนหินปามา

๔. เจตโส อวุปสม อโยนิโสมนการปทภูจانی จิตตวิเกชโปติทภูจพพิ
มีความไม่สงบแห่งใจ และขาดการพิจารณาด้วย
ปัญญาเป็นเหตุใกล้ พึงเห็นว่าเป็นความฟุ้งซ่าน
แห่งจิต

๙. (ถีน)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทภูฐาน ของ ถีน

๑. อนุตสาหลกฺขณํ มีความไม่อดสาหะแห่งใจเป็นลักษณะ
๒. วิริยาวิโนทนรตํ มีอันท้อถอยจากความเพียรเป็นกิจ
๓. สัสสันทปจฺจุปฺภูจانی มีการจมลง เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
ทั้งหลาย
๔. อรติวิฆมภิกตาทีสุ อโยนิโสมนสการปทภูจانی มีการไม่เอาใจใส่เป็น
อันดี คือขาดปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาในกิจทั้ง
หลาย มีความเบื่อหน่ายและความขี้เกียจเป็นเหตุ
ใกล้

๑๐. (วิจิกิจฉนา)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทภูฐาน ของ วิจิกิจฉนา

๑. สัสยลกฺขณํ มีความสงสัยเป็นลักษณะ
๒. กมฺปนรสา มีความง่อนแง่นหวั่นไหวในอารมณ์เป็นกิจ
๓. อนิจฺจนยปจฺจุปฺภูจณานา มีความไม่สามารถตัดสินใจอารมณ์เป็นอาการปรากฏ
ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. วิจิกิจฉนํ อโยนิโสมนสการปทภูจณานา ปฏิปุตฺติอนฺตรายกราติ
ทภูจพพา มีการขาดปัญญาเครื่องพิจารณาให้ถ่องแท้ในอารมณ์
ในความสงสัยเป็นเหตุใกล้ พึงเห็นว่าเป็น วิจิกิจฉนํ
เป็นธรรมที่กระทำอันตรายต่อข้อปฏิบัติตัวสำคัญ

จบ กิเลส ๑๐ ประการ

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐาน ของบริวาร กิเลส ๔ ประการ
คือ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจ และ มัทธ มาโดยละเอียด ?

ตอบ แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐาน ของบริวารของกิเลส ๔ ประการ คือ

๑. (อิสสา)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐาน ของ อิสสา

๑. ประสมปุตตน์ อุตฺตฺยณลกฺขณฺนา มีอันริษยาตาร้อนต่อสมบัติของผู้อื่น ที่
เขาได้มาแล้วก็ดี ที่เขาจะพึงได้ก็ดี เป็นลักษณะ
๒. ตตฺเตว อนภิรติรสา มีความไม่ยินดีในสมบัติของบุคคลอื่นนั้นเองเป็นรส
๓. ตโต วิมุขีภาวปจฺจุปฺปฏฺฐานา มีความเบือนหน้าหนีจาก สมบัติของผู้อื่น
นั้น เป็นอาการ ปรากฏ ในปัญญา ของบัณฑิต
ทั้งหลาย
๔. ประสมปุตติปฏฺฐานา สโยชนนฺติ ทฏฺฐพฺพา มีสมบัติของผู้อื่นเป็น
เหตุใกล้ พึงเห็นว่าอิสสาคือเป็นกิเลสชาติชนิดหนึ่ง
ที่ประกอบสัตว์ไว้ในวัฏฏสงสาร

๒. (มัจฉริยะ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุบรรณ ปทัฏฐาน ของ มัจฉริยะ

๑. ลทฺธานํ วา ลกิตพฺพานํ วา อตฺตโน สมฺปตฺตํ นิกฺขณลกฺขณํ มีการ
ห่วงแหนสมบัติของตน ที่ได้แล้วก็ดี ที่จะพึงได้ก็ดี
เป็นลักษณะ
๒. ตาสลฺยเวย ปเรหิ สาธารณภาว อภขมนรตํ มีอันอดทนไม่ได้ต่อความ
ที่สมบัติทั้งหลายของตนเหล่านั้น จะเป็นของทั่วไป
กับด้วยชนทั้งหลายเหล่านั้น เป็นรส
๓. สงฺโกจนปจฺจุปฺปฏฺฐานํ กุกฺกุจจกตาปฏฺฐานํ วา มีอันย่อเข้ามาเป็น
เครื่องปรากฏ หรือมีจิตคดโกงเป็นผลปรากฏใน
ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. อุตตสมปตติปทภูจัน เจตโส วิรูปภาโวติ ทฏฐพัพพี มีสมบัติของ
ตนเป็นเหตุไกล่ ฟังเห็นว่าเป็นอาการผิดปกติแห่งใจ

๓. (กุกกัจจ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทภูฐาน ของ กุกกัจจ

๑. ปจฺจนตาปนลกฺขณํ มีความเดือดร้อนในภายหลังเป็นลักษณะ
๒. กตาทกานุโสจนรตํ มีอันคอยเศร้าโศกถึงทุจริตที่ตนได้ทำไปแล้ว และ
ทุจริตที่ยังมิได้ทำเป็นกิจ
๓. วิปปฏิสสารปจฺจุปฏฺฐานํ มีอันเดือดร้อนในภายหลัง เป็นอาการปรากฏใน
ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. กตาทกปทภูจัน ทาสพฺยมิว ทฏฐพัพพี มีกุศลที่ได้ทำไปแล้ว และ
กุศลที่ยังมิได้ทำ เป็นเหตุไกล่ ฟังเห็นถึงความ
เป็นทาส

๔. (มัทธะ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทภูฐาน ของ มัทธะ

๑. อกมฺมมณฺญสตาลกฺขณํ มีความไม่ควรแก่การงานเป็นลักษณะ
๒. โอทนรตํ มีอันชบเซาเป็นกิจ
๓. ถีนตา ปจฺจุปฏฺฐานํ จปฺลายิกานิทฺทาปจฺจุปฏฺฐานํ ภา มีความหดหู่
เป็นอาการปรากฏ หรือมีอันหลับสัปโงก เป็น
เครื่องปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อรติวิฆมฺมิตตาทีสุ อโยนิโสมนสิการปทภูจัน มีอันไม่สนใจใฝ่ใจ
ด้วยความถูกต้องในกรรม มีความไม่ยินดีและความ
ขี้เกียจเป็นต้น เป็นเหตุไกล่

อัปมัญญา ๔

ถาม ข้อความที่ควรรู้ในเมตตากกรรมฐานนั้นมีกี่อย่างคืออะไรบ้าง

ตอบ มี ๘ อย่าง เช่น ลักษณะ เครื่องหมายมีตัวอย่างว่า

(เมตตา)

๑. หิตาการปวตฺตติลกฺขณา มีความเป็นไปแห่งกาย วาจาใจในอันที่จะ
อำนวยความสะดวกให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นลักษณะ
๒. รส หน้าที่ หิตุปลัหารรสา มีการนำประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย
อย่างใกล้ชิด
๓. บัฏฐัญฐาน อาการที่ปรากฏ อาภาตวินยปจฺจุปฺภูจํชานา มีการบำบัด
ความแค้น เป็นอาการปรากฏแก่ผู้ที่ทำการพิจารณาเมตตา
๔. ปทัญฐาน เหตุใกล้ มนภาพาวทสฺสนปทญฺชานา การพิจารณาเห็นแต่
ความดีที่น่าพึงพอใจของสัตว์ทั้งหลาย โดยไม่มีการนึกถึงสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม
เป็นเหตุใกล้
๕. สัมปัตติ ความสมบูรณ์ พยาปาทุปสโม สมฺปัตติ ความสงบลงแห่ง
ความพยาบาทลงได้เป็นเวลานาน เป็นความสมบูรณ์แห่งเมตตา
๖. วิปัตติ ความเสียหาย สีนหสมฺภโว วิปัตติ การเกิดขึ้นแห่งต้นเหตุที่
เหนียวแน่นนี้ เป็นความเสียหายแห่งเมตตา
๗. อาสํณนํบัจจติฏิกะ ข้าศึกใกล้ ราโก อาสณฺณปจฺจุตฺถิโก ราคะเป็นข้าศึก
ใกล้ของเมตตา
๘. ทูรปจฺจุตฺถิโกะ ข้าศึกไกล พยาปาโท ทูรปจฺจุตฺถิโก พยาบาทเป็น
ข้าศึกไกลของเมตตา

(กรุณา)

ถาม ข้อตอบ ๘ อย่างที่ควรรู้ มี ลักษณะ รส เป็นต้นของ กรุณา นั้น เป็นไป
อย่างไร ?

ตอบ เป็นไปอย่างนี้ คือ

๑. ลักษณะ เครื่องหมาย ปรทุกขาปนยนาการปฺปวตุตติลกขณา มีความเป็นไปแห่งกาย วาจาใจ ในอันที่จะบำบัดทุกข์ของผู้อื่นให้ปราศจากไป เป็นลักษณะ
๒. รส หน้าที่ ปรทุกขาสหนรธา มีการอดกลั้นนั่งตบยอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของผู้อื่นและอยากที่จะช่วยเหลือเป็นกิจ
๓. บัญจุปัญฐาน อากาการปรากฏ อวิหีสาปฺจจุปัญฐานา มีการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นอาการปรากฏแก่ผู้ที่ทำการพิจารณากรรมา
๔. ปทัฏฐาน เหตุใกล้ ทุกขาภิกฺขุทานํ อนาถภาวทสฺสนปทฺฐฐานา การพิจารณาเห็นบุคคลที่ตกอยู่ในความทุกข์ไร้ที่พึ่งเป็นเหตุใกล้
๕. สัมปัตติ ความสมบูรณ์ วิหีสุปสโม สมฺปตฺติ ความสงบลลงแห่งโทษจิตตปบาท ในอันที่จะทำการเบียดเบียนสัตว์ เป็นความสมบูรณ์แห่งกรรมา
๖. วิปัตติ ความเสียหาย โสภสมฺภโว วิปตฺติ มีการเกิดขึ้นแห่งความเศร้าโศก เป็นความเสียหายแห่งกรรมา
๗. อาสนันปจฺจตฺติกะ ข้ำศึกใกล้ เกหสิตํ โทมนสฺสํ อาสนนปจฺจตฺติกํ ความเสียใจที่เนื่องด้วยกามคุณอารมณ์เป็นข้ำศึกใกล้
๘. ทูรปจฺจตฺติกะ ข้ำศึกไกล วิหีสา ทูรปจฺจตฺติกา ความเบียดเบียนสัตว์เป็นศัตรูไกล

(มูหิตา)

ถาม ข้อความที่ควรรู้ในมูหิตานี้ มี ลักษณะ รส เป็นต้นนั้น เป็นไปอย่างไร ?

ตอบ เป็นไปดังนี้ คือ

๑. ลักษณะ เครื่องหมาย ปโมทนลกขณา มีการบันเทิงใจในคุณความดี ทรัพย์สมบัติ บริวาร ความสุขของผู้อื่นเป็นลักษณะ
๒. รส หน้าที่ อนิสฺสายนรธา มีความไม่ริษยาตาร้อนในคุณความดี ทรัพย์สมบัติ บริวาร ความสุขของผู้อื่นเป็นกิจ

๓. บัณฑิตฐาน อากาการปรากฏ อรติวิฆาตปัจจุปัตถฐานา มีการพิจารณา
ทำลายวิฆาตาร้อนผู้อื่น เป็นอาการปรากฏในปัญญาของผู้ที่พิจารณาจิตา
๔. ปทัญฐาน ประสมปุตติทสฺสนปทัญฐานา มีความรู้เห็นความเจริญ ด้วย
ความดี ทรัพย์ บริวาร ความสุขของบุคคลอื่นเป็นเหตุใกล้
๕. สัมปัตติ ความบริบูรณ์ อรติวุปสโม สมุปตติ มีความสงบจากความ
ไม่พอใจในสมบัติของผู้อื่น เป็นความสมบูรณ์แห่งมุตตา
๖. วิปัตติ ความเสียหาย ปหาสสมภโว วิปัตติ ความสนุกเร้าใจอวด
กำหนดเกิดขึ้น เป็นความเสียหายแห่งมุตตา
๗. อาสนนปัจจัตติกะ ขาศิกไกล เกหตีโต โสมนสฺส อาสนนปัจจัตติกะ
มีความดีใจที่เนื่องด้วยกามคุณอารมณ์เป็นขาศิกไกล
๘. ทูรปัจจัตติกะ ขาศิกไกล อรติ ทูรปัจจัตติกา ความไม่ยินดีไม่สนใจ
ในความเจริญของผู้อื่น เป็นขาศิกไกล

(อูเบกขา)

ถาม ข้อความที่ควรรู้ มีลักษณะ รส เป็นต้น ของ อูเบกขา มีอย่างไร คืออะไรบ้าง ?

ตอบ มี ๘ อย่างนั้น คือ

๑. ลักษณะ เครื่องหมาย สดุดะสมุชฌตดาการปาวตติลภขณา มีอาการ
เป็นไปอย่างกลางในสัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะ
๒. รส หน้าที่ สดุดะสมุชฌตสฺสนรธา มีการมองดูในสัตว์ทั้งหลาย ด้วย
ความเสมอกัน เป็นกิจ
๓. บัณฑิตฐาน อากาการปรากฏ ปฏิกษานนญวุปสมปัจจุปัตถฐานา มีความ
สงบความเกลียด และไม่มีความรักในสัตว์ทั้งหลายเป็นอาการปรากฏอยู่ใน
ปัญญาของพระโยคีผู้พิจารณาอูเบกขา
๔. ปทัญฐาน เหตุใกล้ กมฺมสฺสกกตา ทสฺสน ปทัญฐานา ปัญญาที่พิจารณา
เห็นว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน เป็นเหตุใกล้

๕. สัมปัตติ ความสมบูรณ์ ปฏิมานุนยวุปโต สมปตฺติ ความสงบแห่งความเกลียด และไม่มีความรักเป็นความสมบูรณ์เป็นอุเบกขา
๖. วิปัตติ ความเสียหาย เกหสิตาย อญฺญาณูปะกัฆาย สมภโว วิปัตติ การเกิดขึ้นแห่งอญฺญาณูปะกัฆาโดยอาศัยกามคุณอารมณ์ เป็นความเสียหายแห่งอุเบกขา
๗. อาสนันนัจจัตถิกะ ข้ำศึกไกล อญฺญาณูปะกัฆา อาสนนปจฺจตฺถิกะ การวางเฉยด้วยอำนาจโมหะเป็นข้ำศึกไกล
๘. หุรัจจัตถิกะ ข้ำศึกไกล รากปฏิมา หุรปจฺจตฺถิกะ โรคะและโทสะเป็นข้ำศึกไกล

จบ อัมปมัญญา ๔

ศีล

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทัญฐาน ของ ศีล
 ตอบ แสดงดังนี้ คือ

(ศีล)

๑. ปตฺติฐาปนลกฺขณํ มีการเป็นที่ตั้งแห่งกตธรรมทั้งปวงเป็นลักษณะ
๒. ทุสฺสัสยวิทฺธึสนรํ มีการทำลายความเป็นผู้ทุศีลเป็นกิจ
๓. โสเจยฺยกาลุสฺสียปจฺจุปฺปญฺจํ มีความบริสุทธิ์แห่งกายและวาจา เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. หิริ โอตตปฺปปทฺญฺจํ มีหิริและโอตตปเป็นเหตุไกลชิด

(ทาน)

ถาม ให้แสดง รส บัจจุปฏิฐาน ปทัญฐาน และปฏิกเขปธรรมเป็นต้นของ ทานกุศล
 ตอบ แสดงดังต่อไปนี้ว่า

๑. ปริจาคาลกฺขณํ มีการบริจาคเป็นลักษณะ
๒. โลภวิทฺธึสนรํ มีการทำลายโลภะคือความโลภเป็นกิจ

๓. กววิกขมปตฺติปัจจุပ္ปฏฐานํ มีความสมบูรณ์แห่งภพชาติ และพ้นจากภพชาติ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของผู้บำเพ็ญทานกุตล
๔. สทฺธะยุปทฏฐานํ ศรัทธาเจตสิกที่มีสภาพเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเลื่อมใสเป็นเหตุใกล้
- ปฏิกเขปธรรม ธรรมที่ถูกปราบโดยทานกุตล ได้แก่ โลภะ
- อนุลลวาทธรรม ธรรมที่ได้อนุญาติจากทานกุตลให้เกิดขึ้นนั้น ได้แก่ อโลภะ คือความไม่โลภ
- อุปเปตัพพธรรม ธรรมที่ทานกุตลให้เกิดขึ้นนั้น ได้แก่ มรรคเบืองต่ำ ๓ ผลเบืองต่ำ ๓ (มุ่งหมายแรกถึงอำนาจของทานกุตลที่เป็นอุปถัมภกสัจติ)

(ศีลกุตล)

ถาม แสดง ลักษณะ รส พร้อมทั้งนิคเขปธรรมของ ศีลกุตล

ตอบ แสดงดังต่อไปนี้ว่า

๑. ปตฺติฏฺฐามนลกฺขณํ มีการเป็นที่ตั้งเป็นทีรวมแห่งกุตล
๒. ทุสฺสียวิพริตฺตนรตํ มีการทำลายความเป็นผู้ท้อสเป็นกิจ
๓. โสเจยุปปัจจุပ္ปฏฐานํ มีความบริสุทธิ์แห่งกายและวาจา เป็นอาการปรากฏในปัญญาของผู้บำเพ็ญศีลกุตล
๔. หิริโอตตูปปทฏฐานํ มีหิริและโอตตูปเป็นเหตุใกล้
- ปฏิกเขปธรรม ธรรมที่ถูกปราบโดยศีลกุตล ได้แก่ โทสะ ที่เกี่ยวข้องกับการประทุษร้าย
- อนุลลวาทธรรม ธรรมที่ได้รับอนุญาติจากศีลกุตลให้เกิดขึ้นนั้น ได้แก่ ก่อโทสะ คือความไม่ประทุษร้าย
- อุปเปตัพพธรรม ธรรมที่ศีลกุตลให้เกิดขึ้นนั้น ได้แก่ มรรคเบืองต่ำ ๓ ผลเบืองต่ำ ๓ (มุ่งหมายถึงอำนาจของศีลกุตลที่เป็นอุปถัมภกสัจติ)

(ภาวนากุศล)

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน และ นิกเขปธรรมเป็นต้น ของ
ภาวนากุศล

ตอบ แสดงดังต่อไปนี้ว่า

๑. กุศลวฑฒาปนลกขณม มีการทำให้กุศลเจริญขึ้นเป็นลักษณะ
๒. อกุศลปหานรสา มีการประหาณอกุศลทั้งปวงเป็นกิจ
๓. สตาจาโรวกคมปจฺจุปฺภูจํชานา มีการก้าวเข้าสู่การปฏิบัติที่เกี่ยวกับสติ
ของรูปกาย นามกาย เป็นอาการปรากฏในปัญญา
ของผู้ที่เจริญกรรมฐานภาวนา
๔. โยนิโสมนสิการปฏฺฐานา มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา มีการตั้งใจอยู่
ในอารมณ์ด้วยอำนาจแห่งเหตุที่ถูกที่ควรบนเหตุใกล้
ปฏิบัติธรรม
ธรรมที่ถูกประหาณโดยภาวนากุศลได้แก่โมหะ ความ
หลง ความมมงาย ความงอ
อนุลลวาทธรรม ธรรมที่ได้รับอนุญาตจากภาวนากุศลให้เกิดขึ้น นั้น
ได้แก่ อโมหะ
อุปฺปาเทตัพพธรรม ธรรมที่ภาวนากุศลให้เกิดขึ้นนั้น ได้แก่ อรหัตตมรรค
อรหัตตผล

จบ ทานกุศล ภาวนากุศล ศีลกุศล

ถาม ให้แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ รูปปรมัตถ

ตอบ แสดงดังต่อไปนี้ คือ

(ปฐวี)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ ปฐวี

๑. กกุขพลกขณม มีความแข็งหรืออ่อนเป็นลักษณะ
๒. ปติฏฺฐาปนรสา มีการทรงอยู่เป็นกิจ

๓. สมุฏัจฉินนปัจจุภูฏานา มีการรับไว้ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของ
บัณฑิตทั้งหลาย

๔. อวเสสธาตุตตยปทภูฏานา มีธาตุที่เหลือ ๓ เป็นเหตุใกล้

(อาโป)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุภูฏฐาน ปทภูฏฐาน ของ อาโป

๑. ปกฺขมรณลกฺขณา มีการไหลและเกาะกุม เป็นลักษณะ
๒. ปพฺรหฺนรสา มีอันให้เจริญเป็นกิจ
๓. สงฺกหปฺจฺจุปฺภูฏานา มีการรวบรวมเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นผล ปรากฏใน
ปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อวเสสธาตุตตยปทภูฏานา มีธาตุที่เหลือ ๓ เป็นเหตุใกล้

(เตโช)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุภูฏฐาน ปทภูฏฐาน ของ เตโช

๑. อุณหตฺตลกฺขณา มีร้อนหรือเย็นเป็นลักษณะ
๒. ปรีปฺจฺนรสา มีการทำให้สุกงอมเป็นกิจ
๓. มหฺตฺวานุปฺปํ ทนปฺจฺจุปฺภูฏานา มีการทำให้อ่อนนุ่ม เป็นอาการปรากฏ
ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. อวเสสธาตุตตยปทภูฏานา มีธาตุที่เหลือ ๓ เป็นเหตุใกล้

(วาโย)

แสดง ลักษณะ รส ปจฺจุปฺภูฏฐาน ปทภูฏฐาน ของ วาโย

๑. วิตลฺมกฺนลกฺขณา มีการเคว้งคั่งเป็นลักษณะ
๒. สมฺทีรณรสา มีการเคลื่อนไหวเป็นกิจ
๓. อภินิหารปฺจฺจุปฺภูฏานา มีการน้อมไปเป็นลักษณะ
๔. อวเสสธาตุตตยปทภูฏานา มีธาตุที่เหลือ ๓ เป็นเหตุใกล้

(จักขุปสาท)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ จักขุปสาท

๑. รูปาภิชาติตารหุตปสาทลขณํ ทญฺจกามตานิทาน กมฺมสมฺภูฐาน
 ภูตปสาทลขณํ วา มีความใสแห่งภูตรูปที่ควรกระทบกับรูปารมณฺได้
 เป็นลักษณะ หรือมีความใสแห่งภูตรูปที่มีกรรมเป็น
 สมฺภูฐาน คือความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะดูเป็นเหตุ เป็น
 ลักษณะ
๒. รูปเส อวิณฺณรตํ มีอันแสงหารูปทั้งหลายเป็นรส
๓. จักขุวิณฺณณสฺส อารารภาวปจฺจุปฺภูจํ มีภาวคืออันรองรับจักขุ
 วิณฺณณ เป็นเครื่องปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
 ทั้งหลาย
๔. ทญฺจกามตา นิทานกมฺมช ภูตปทฺฐานํ มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรมมีความ
 เป็นผู้ใคร่เพื่อจะดูสิ่งต่าง ๆ เป็นเหตุเป็นเหตุใกล้

(โสตปสาท)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ โสตปสาท

๑. สทฺธาภิชาติตารห ภูตปสาทลขณํ โสตุกามตานิทาน กมฺมสมฺภูฐาน
 ภูตปสาทลขณํ วา มีความใสแห่งภูตรูป อันสมควรแก่การกระทบ สท-
 ทารมณฺเป็นลักษณะ หรือมีความใสแห่งภูตรูปที่มี
 กรรมเป็นสมฺภูฐาน คือ ความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะฟัง
 สทฺทารมณฺคือเสียงต่าง ๆ เป็นเหตุเป็นลักษณะ
๒. สทฺเทสุ อวิณฺณรตํ มีอันแสงหาเสียงต่าง ๆ เป็นกิจ
๓. โสตวิณฺณณสฺส อารารภาวปจฺจุปฺภูจํ มีภาวคือการรองรับโสต
 วิณฺณณ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
 ทั้งหลาย

(มานปสาท)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทัฐาน ของ มานปสาท

๑. คนธากิฆาตารห กุตปปสาทลขณํ ฌายิตุกามตานิทาน กมมสมุฏฐาน กุตปปสาทลขณํ ว่า มีความใสแห่งกุตรูปอันสมควรแก่การกระทบกับคันธารมณเป็นลักษณะ หรือมีความใสแห่งกุตรูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐานความ คือ เป็นผู้ใคร่เพื่อสุดตมกลืนต่างๆ เป็นเหตุเป็นลักษณะ
๒. คนธเสฏ อวิณณนรตํ มีอันแสงหากลิ่นทั้งหลายเป็นกิจ
๓. มานวิณณานสส อาธารภาวปัจจุภูฐานํ มีภาวคืออันรองรับมานวิณญาณ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. ฌายิตุกามตานิทาน กมมชกุตปทภูฐานํ มีกุตรูปซึ่งเกิดจากกรรม มีความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะสุดตมกลืนต่างๆ เป็นเหตุเป็นเหตุใกล้

(ชีวหาปสาท)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทัฐาน ของ ชิวหาปสาท

๑. รสาภิฆาตารห กุตปปสาทลขณํ ฌายิตุกามตานิทาน กมมสมุฏฐาน กุตปปสาทลขณํ ว่า มีความใสแห่งกุตรูป อันสมควรแก่การกระทบกับรสารมณเป็นลักษณะ หรือมีความใสแห่งกุตรูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐาน คือความเป็นผู้ใคร่เพื่อต้องการจะลิ้ม เป็นเหตุเป็นลักษณะ
๒. รเสฏ อวิณณนรตํ มีอันแสงหารสต่างๆ เป็นกิจ
๓. ชิวหาวิณณานสส อาธารภาวปัจจุภูฐานํ มีภาวคืออันรองรับซึ่งชีวหาวิณญาณ เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. ศาสดิกามตานิทาน กัมมชกุตปัททฐานัน มีภุตรูปซึ่งเกิดจากกรรม
มีความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะลัมรสต่าง ๆ เป็นเหตุ เป็น
เหตุไถ่

(กายปสาท)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ กายปสาท

๑. โสภิตพพาภิมาตารกุตปัททลภขณิ ผู้ศิตกามตานิทาน กัมม-
สมุฏฐานกุตปัททลภขณิ ภา มีความใสแห่งภุตรูปอันสมควรกับการ
กระทบกับโสภิตพพาภิมาตารกุตปัททลภขณิ เป็นลักษณะ หรือ
มีความใสแห่งภุตรูปซึ่งมีกรรมเป็นสมุฏฐาน มีความ
เป็นผู้ใคร่ เพื่อจะถูกล้อมโสภิตพพาภิมาตารกุตปัททลภขณิ เป็น
ลักษณะ
๒. โสภิตพเพส อวิณณรติ มีการแสวงหาโสภิตพพาภิมาตารกุตปัททลภขณิ เป็นกิจ
๓. กายวิณณาสส อารภาวปจูปฐานัน มีภาคือการรองรับซึ่งกาย
วิณณาสส เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
ทั้งหลาย
๔. ผู้ศิตกามตานิทาน กัมมชกุตปัททฐานัน มีภุตรูปซึ่งเกิดจากกรรม มี
ความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะถูกล้อมเป็นเหตุ เป็นเหตุไถ่

(รูปารมณ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ รูปารมณ

๑. จกขุปุณินนลภขณิ มีการกระทบกับจกขุปุณินนลภขณิ เป็นลักษณะ
๒. จกขุวิณณาสส วิสยรติ มีความเป็นอารมณ์ของจกขุวิณณาสสเป็นกิจ
๓. ตสเสว โคจรปจูปฐานัน มีความเป็นอารมณ์ของจกขุวิณณาสสนั้น
เอง เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. จตุมหากุตปัททฐานัน มีมหาภุตรูป ๔ เป็นเหตุไถ่

(สัททวารมณ)

แสดง ลักษณะ รส ปัจจุปฏิฐาน ปทัฐาน ของ สัททวารมณ

๑. โสตปฏิหนนลกขณ มีการกระทบกับโสตปสาทเป็นลักษณะ
๒. โสตวิญญาณสุต วิสยรตี มีความเป็นอารมณ์ของโสตวิญญาณเป็นกิจ
๓. ตสฺเสว โคจรภาวปัจจุปฏิฐาน มีความเป็นอารมณ์ของโสตวิญญาณ เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. จตุกตปทฏฐาน มีมหาภูตรูป ๔ เป็นเหตุใกล้

(คันธารมณ)

แสดง ลักษณะ รส ปัจจุปฏิฐาน ปทัฐาน ของ คันธารมณ

๑. ฆานปฏิหนนลกขณ มีการกระทบกับฆานปสาทเป็นลักษณะ
๒. ฆานวิญญาณสุต วิสยรตี มีความเป็นอารมณ์ของฆานวิญญาณเป็นกิจ
๓. ตสฺเสว โคจรปัจจุปฏิฐาน มีความเป็นอารมณ์ของฆานวิญญาณนั้นนั่นเอง เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิต
๔. จตุมหาภูตปทฏฐาน มีมหาภูตรูป ๔ เป็นเหตุใกล้

(รสธารมณ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทัฐาน ของ รสธารมณ

๑. ชิวหาปฏิหนนลกขณ มีการกระทบกับชีวหาปสาท เป็นลักษณะ
๒. ชิวหาวิญญาณสุต วิสยรตี มีความเป็นอารมณ์ของชีวหาวิญญาณเป็นกิจ
๓. ตสฺเสว อาชารภาวปัจจุปฏิฐาน มีความเป็นอารมณ์ของชีวหาวิญญาณ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. จตุมหาภูตปทฏฐาน มีมหาภูตรูป ๔ เป็นเหตุใกล้

(โภฏฐัพพารมณ)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏิฐาน ปทัฐาน ของ โภฏฐัพพารมณ

๑. กายปฏิหนนลกขณ มีการกระทบกันกับกายปสาทเป็นเป็นลักษณะ
๒. กายวิญญาณสุต วิสยรตี มีความเป็นอารมณ์ของกายวิญญาณเป็นกิจ

๓. ตสุเสว โคจรปัจจุภูฐาน มีความเป็นอารมณ์ของกายวิญญานนั้นนั้น
เองเป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. จตุมหากุตปทภูฐาน มีมหาภูตรูป ๔ เป็นเหตุใกล้

(อิตถิการูป)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตภูฐาน ปทภูฐาน ของ อิตถิการูป

๑. อิตถิการูปลักษณะ มีสภาพว่าเป็นหญิง เป็นลักษณะ
๒. อิตถิการูปปัสสณน มีอาการแสดงว่า เป็นหญิงเต็มตัวเป็นกิจ
๓. อิตถิลิงคนิมิตตกุตตาทกุปปานิ กรณภาวกรณนรตี มีภาวคือการกระทำ
ให้รูปร่าง สัณฐาน เครื่องหมาย นิสสัย กิริยา
อาการของ หญิง ให้เป็นผล ปรากฏใน ปัญญา ของ
บัณฑิตทั้งหลาย

๔. จตุมหากุตปทภูฐาน มีมหาภูตรูป ๔ เป็นเหตุใกล้

(ปริสสการ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตภูฐาน ปทภูฐาน ของ ปริสสการ

๑. ปริสสการลักษณะ มีสภาพแสดงว่าเป็นบุรุษ เป็นลักษณะ
๒. ปริสสการปัสสณน มีปรากฏการณ์ว่าเป็นชายเต็มตัวเป็นกิจ
๓. ปริสสลิงคนิมิตตกุตตาทกุปปานิ กรณภาว กรณปัจจุภูฐาน มีภาว
คือการกระทำให้รูปร่าง สัณฐาน เครื่องหมาย นิสัย
อาการของบุรุษเป็นผล

๔. จตุมหากุตปทภูฐาน มีมหาภูตรูป ๔ เป็นเหตุใกล้

(หทยวัตถุ)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตภูฐาน ปทภูฐาน ของ หทยวัตถุ

๑. มโนธาตุ มโนวิญญานธาตุนี้ นิสสัยลักษณะ มีความเป็นที่อาศัยของ
มโนธาตุ ๓ มโนวิญญานธาตุ ๗๖ เป็นลักษณะ

๒. ตาตณฺเวย อาชาณฺณรํสี มีการค้อมการทรงไว้ซึ่งธาตุทั้ง ๒ ที่กล่าวมาแล้ว

เหล่านั้นนั่นเองเป็นกิจ

๓. อุมฺพนปจฺจุปฺปญฺจํ มีการรักษาไว้ซึ่งธาตุทั้ง ๒ ดังกล่าวแล้ว เป็นผล

๔. จตุมฺหาภุตปทฺถญฺจํ มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้

(ชีวิตรูป)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ ชีวิตรูป

๑. สหชาตฺรูปํ อนุปาลนลกฺขณํ มีการตามรักษารูปที่เกิดพร้อมกับตน
เป็นลักษณะ

๒. เตสํ ปวตฺตณฺรํสี มีการดำรงไว้ซึ่งสหชาตฺรูปเหล่านั้นไว้เป็นกิจ

๓. เตสญฺเวย จปนปจฺจุปฺปญฺจํ มีการประกอบให้รูปเหล่านั้นเป็นรูปตั้งอยู่
ได้ เป็นผล

๔. อาปยิตพฺพ ปทฺถญฺจํ มีมหาภูตรูปที่เสมอมาก เป็นเหตุใกล้

(อาหารรูป)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ อาหารรูป

๑. โอชาลกฺขณํ มีการกระทำให้รูปเจริญ เป็นลักษณะ

๒. รูปาหฺรณฺรํสี มีการนำมาซึ่งรูปเป็นกิจ

๓. อายุปตฺถมฺภณปจฺจุปฺปญฺจํ มีการอุดหนุนไว้ซึ่งรูปกาย เป็นผล

๔. อชฺโหมหฺริตพฺพปทฺถญฺจํ มีอาหารที่ควรแก่การบริโภค เป็นเหตุใกล้

(ปริจเฉทรูป)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ ปริจเฉทรูป

๑. รูปปริจเฉทลกฺขณํ มีการกั้นไว้ซึ่งรูปกลาปต่อรูปกลาป เป็นลักษณะ

๒. รูปปริยฺยนตปฺปภาสณฺรํสี มีอันแสดงส่วนสัดของรูปกลาป เป็นกิจ

๓. ปริจฺฉินฺนปจฺจุปฺปญฺจํ มีรูปที่คั่นไว้ เป็นผล

๔. จตฺตุภุตปทฺถญฺจํ มีมหาภูตรูป ๔ เป็นเหตุใกล้

(กายวิญญูติรูป)

แสดง ลักษณะ บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ กายวิญญูติรูป

๑. วิญญาณปนลกฺขณํ มีการแสดงให้รู้ซึ่งเครื่องหมายเป็นลักษณะ
๒. อธิปายปภาสนรตี มีการแสดงซึ่งความหมายเป็นกิจ
๓. กายวิปฺสนฺทนเหตุภาวปัจจุปปุจฉา มีความเป็นเหตุให้การเคลื่อนไหว
ร่างกายเป็นผล
๔. จิตตสมุฏฐาน วาโยธาคุปฺปฏฐานํ มีวาโยธาคูซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐาน
เป็นเหตุไถ่

(วจวิญญูติรูป)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ วจวิญญูติรูป

๑. วิญญาณปนลกฺขณํ มีการแสดงให้รู้ความหมาย เป็นลักษณะ
๒. อธิปายปภาสนรตี มีการแสดงซึ่งความประสงค์ เป็นกิจ
๓. วจโณสสุส เหตุภาว ปัจจุปปุจฉา มีความเป็นเหตุให้เปล่งวาจาเป็นผล
๔. จิตตขสมุฏฐาน ปจฺจวิธาคุปฺปฏฐานํ มีปจฺจวิธาคูซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐาน
เป็นเหตุไถ่

(รูปสหนฺตา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ รูปสหนฺตา

๑. อทฺถธตาลลกฺขณา มีความไม่ยึดอาตเป็นลักษณะ
๒. รูปานํ คุรภาววินิทฺถนรธา มีอันทำลายความหนักของรูปเป็นกิจ
๓. ลหุปรวิตฺตติตาปัจจุปปุจฉา มีความเป็นไปคล่องแคล่วเป็นผล
๔. ลหุรูปปฏฐานา มีรูปอ่อนเป็น เหตุไถ่

(รูปมฺหุตฺตา)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปัทฐาน ของ รูปมฺหุตฺตา

๑. อทฺถธตาลลกฺขณา มีความไม่แข็งกระด้างเป็นลักษณะ
๒. รูปานํ ฤทฺธิวินิทฺถนรธา มีการทำลายความแข็งกระด้างของรูปเป็นกิจ

๓ สพุพกิริยาสุ อวิโรธิตา ปัจจุปฏฐานะ มีความไม่ขัดข้องในการกระทำ
ทั้งปวง เป็นผล

๔. มุทุรูปปทฐานะ มีรูปอ่อน เป็นเหตุไถ่

(รูปกัมมมัญญตา)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏฐานะ ปทฐานะ ของ รูปกัมมมัญญตา

๑. กัมมมณฺณภาวลักษณะ มีการควรแก่การงาน เป็นลักษณะ
๒. อกัมมมณฺณวินทณฺธา มีการทำลายความไม่ควรแก่การงานเป็นกิจ
๓. อพุพพลภาวปัจจุปฏฐานะ มีความไม่อ่อนแอ เป็นผล
๔. กัมมมณฺณรูปปทฐานะ มีรูปที่ควรแก่การงาน เป็นเหตุไถ่

(อุปจยรูป)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏฐานะ ปทฐานะ ของ อุปจยรูป

๑. อาจยลกฺขณ มีการเติบโตใหญ่ เป็นลักษณะ
๒. ปุพฺพนฺตโต รูปานํ อุมฺมุชฺชาปนฺโรโส มีความเชื่องของรูปแต่ที่สุดเป็น
ต้น เป็นรส
๓. นียยาตนปัจจุปฏฐานโน ปริปุณฺณภาวปัจจุปฏฐานโน วา มีความเติบโต
เชื่องเรื่อยไปเป็นเครื่องปรากฏ หรือความบริบูรณ์
เป็นเครื่องปรากฏ
๔. อุปจิตรูปปทฐานโน มีรูปซึ่งเติบโตขึ้นแล้ว เป็นเหตุไถ่

(สันตติรูป)

แสดง ลักษณะ รส บัจจุปฏฐานะ ปทฐานะ ของ สันตติรูป

๑. ปวตฺตติลกฺขณา มีความเป็นไปแทนกันเป็นลักษณะ
๒. อนุปฺปนฺนธณฺธา มีการสืบเนื่องติดต่อกัน เป็นกิจ
๓. อนุปฺปนฺนปัจจุปฏฐานะ มีการไม่ขาดจากกัน เป็นผล
๔. อนุปฺปนฺนรูปปทฐานะ มีรูปที่สืบต่อกัน เป็นเหตุไถ่

(ชรตารูป)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ ชรตารูป

๑. รูปปริปากถกขณา มีความแก่ห่อของนิพันนรูป เป็นลักษณะ
๒. อุปนยนรธา มีการนำเข้าไปใกล้ต่อความดับ เป็นกิจ
๓. นวภาวปกมนปจจุปฏฐานา มีสภาพไม่เกิดใหม่ มีการไม่เข้าถึงความเกิดใหม่ เป็นผล
๔. ปริปจจมานรูปปฏฐานา มีรูปที่กำลังสุกห่อหุ้ม ดุจข้าวเปลือกเก่า เป็นเหตุใกล้

(อนิจจตารูป)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ อนิจจตารูป

๑. รูปปริปากถกขณา มีความกระจัดกระจายของนิพันนรูป เป็นลักษณะ
๒. ลีสัทนรธา มีการจมดิ่งลง เป็นกิจ
๓. ขยวยปจจุปฏฐานา มีความเสื่อมสั่นไป เป็นผล
๔. ปริกัษฆมานรูปปฏฐานา มีรูปอันกระจัดกระจายไปอยู่ เป็นเหตุใกล้
จบ รูปปรมัตถ์แต่เพียงเท่านั้น

(นิพพานปรมัตถ์)

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ นิพพาน

๑. สันตติถกขณั มีความสงบจากรูปนามขันธ ๕ เป็นลักษณะ
๒. อจจุติริสั มีความไม่แตกดับ เป็นกิจ
๓. อนิมิตตปจจุปฏฐานั นิสสรณปจจุปฏฐานั ภา มีการไม่มีนิมิตเครื่องหมาย เป็นผล หรือมีการสลัดออกจากภพ เป็นผล
๔. ปฏฐานั น ลพุกติ ไม่มีเหตุใกล้ให้เกิด เพราะนิพพานเป็นธรรมที่พ้นจากธรรม จากปัจจัยทั้ง ๒ มาปรุงแต่ง

จบ นิพพานปรมัตถ์

ถาม ให้แสดงธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับธรรมดังต่อไปนี้ พร้อมทั้งแสดงลักษณะที่จตุกกประกอบด้วย

- ก. บัณฑิตเจตสิก ๒ ดวง
- ข. ลหุตาเจตสิก ๒ ดวง
- ค. มหุตาเจตสิก ๒ ดวง
- ฌ. กัมมัญญาเจตสิก ๒ ดวง
- ง. ปาคัญญาเจตสิก ๒ ดวง
- จ. กายชุกตาเจตสิก ๒ ดวง

ตอบ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับบัณฑิต ๒ ดวง คือ กิเลส ที่มีฤทธิ์จะเป็นประธาน ตัวอย่างเช่น แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ กายบัณฑิต จิตบัณฑิต คือ

๑. กายจิตตทรลุปสมลักษณะ มีการเข้าไปสงบความกระวนกระวายแห่ง กายและจิต เป็นลักษณะ

๒. กายจิตตทรลนิมมทุทธสา มีการย้ายความกระวนกระวายแห่งกายและจิต เป็นกิจ

๓. กายจิตตอปริปฬนทนต์ติภาวปัจจุภูฏานา มีความไม่ส่ายและความเยือกเย็นแห่งกายและจิตเป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กายจิตตปฏฐานา กายจิตตานํ อวุปสมกรอุทฺธจาทิกิเลสปฏิปักษ์ ภูตาคิ ทฏฐพพา มีกายและจิตเป็นเหตุไถล นักปฏิบัติธรรมทั้งหลายพึงเห็นว่า บัณฑิตเจตสิก คือนเป็นปฏิปักษ์กับกิเลส มีฤทธิ์จะเป็นประธานที่กระทำความไม่สงบของกายและจิต

ข. ลหุตาเจตสิก ๒ ดวง ตัวอย่าง เช่น

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทัฐาน ของ ลหุตาเจตสิก ๒ ดวง คือ

๑. กายจิตตครุภาวุปสมลักษณะ มีการเข้าไปสงบความหนักของกายและจิต เป็นลักษณะ

๒. กายจิตตครุภาวนิมมททนรสา มีความข้ายความหนักของกายและจิต เป็นกิจ

๓. กายจิตตานิ อทนรตาปจฺจุปฺภุจํ หมายความว่าความไม่อดอยากของกายและจิต เป็นผลปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กายจิตตปทฺฐานา กายจิตตานิ ครุภาวกรณํมิตฺธาภิเลสฺปฏิ-
ปกฺขภูตาติ ทฺฐุพฺพา มีกายและจิตเป็นเหตุใกล้ พึงเห็นว่า มุทฺตาเจตสิก
คู่เป็นปฏิปักษ์กับกิเลส ที่มี ถีน มัทธะ เป็น
ประธาน อันกระทำความหนักแห่งกายและจิต

ก มุทฺตาเจตสิก ๒ ดวง ตัวอย่าง เช่น

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ มุทฺตาเจตสิก ๒ ดวง คือ

๑. กายจิตตมภวูปสมลกฺขณา มีการเข้าไปสงบนความแข็งแรงของกาย
และจิต เป็นลักษณะ

๒. กายจิตตททฺธภาวนิมมททนรสา มีการข้ายความแข็งแรงของกายและ
จิต เป็นกิจ

๓. อปฺปฏิมาตปจฺจุปฺภุจํ หมายความว่าไม่ขัดข้อง เป็นอาการปรากฏในปัญญา
ของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กายจิตตปทฺฐานา มีกายและจิต เป็นเหตุใกล้

กายจิตตานิ ททฺธภาวกรณํมิตฺธาภิเลสฺปฏิปกฺขภูตาติ ทฺฐุพฺพา
พึงทราบว่า มุทฺตาเจตสิกคู่เป็นปฏิปักษ์กับกิเลส
มี ทิฏฐิ มาน เป็นประธาน อันกระทำความแข็งแรง
ของกายและจิต

ข. กัมมัญญตาเจตสิก ๒ ดวง ตัวอย่าง เช่น

แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฐาน ของ กัมมัญญตาเจตสิก ๒ ดวง คือ

๑. กายจิตตอกมฺมณฺณภาวูปสมลกฺขณา มีความเข้าไปสงบนความไม่ควร
แก่การงานของกายและจิตเป็นลักษณะ

๒. กายจิตตกัมมณฺณภาวนานิมนทนรธา มีการย้ายความไม่ควรแก่การงานของ
กายและจิตเป็นกิจ
๓. กายจิตตานํ อารมฺมณ กรณสมฺปตฺติ ปจฺจุปฺปญฺจนา มีความสมบูรณ์
ในการรับอารมณ์ของกายและจิต เป็นอาการปรากฏ
ในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย
๔. กายจิตตปทฺฐจฺจนา กายจิตตานํ อกัมมณฺณสฺสทวารวเสสนินฺวารณาทิ
กิเลส ปฏิปทฺษกฺขตาคิ ทฺฐจฺจพฺพา มีกายและจิตเป็นเหตุใกล้ พึงเห็นว่า
กัมมัญญาเจตสิกคู่นี้เป็นปฏิปักษ์กับกิเลส ซึ่งมี
นิวรณที่เหลือเป็นต้น อันกระทำความไม่ควรแก่
การงานแห่งกายและจิต
- ง. กายปาคุญญตาเจตสิก ๒ ดวง ตัวอย่าง เช่น
แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฺฐฐาน ของ กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา
เจตสิก คือ
๑. กายจิตตานํ อเคถณฺณภาวาลกฺขณา มีการกระทำไม่ให้อาพาธ คือ เจือด
ร้อนของกายและจิตเป็นลักษณะ
๒. กายจิตตเคถณฺณภาวนิมนทนรธา มีการย้ายกระทำไม่ให้อาพาธ คือ
เจือดร้อนให้หายไปของกายและจิต เป็นกิจ
๓. นีราทีนวปจฺจุปฺปญฺจนา มีความไม่มีอาพาธคือเจือดร้อน เป็นผลปรากฏ
๔. กายจิตตปทฺฐจฺจนา มีกายและจิต เป็นเหตุใกล้
พึงทราบว่ ปาคุญญตาเจตสิกคู่นี้เป็นปฏิปักษ์กับ
กิเลส มีความปราศจากความเชื่อเป็นต้น อันกระทำ
ความเฉื่อยชาของกายและจิต
- จ. กายชุกตาเจตสิก ๒ ดวง มีตัวอย่าง เช่น
แสดง ลักษณะ รส บัณฑิตฐาน ปทฺฐฐาน ของ กายชุกตา จิตตชุกตา
๑. กายจิตตอาชวาลกฺขณา มีความชื้อตรงแห่งกายและจิต เป็นลักษณะ

๒. กายจิตตกุฎิลภาวนินิมมทนรธา มีการย้ายความคดโกงแห่งกายและจิต เป็นกิจ

๓. อชีวหตาปจฺจุปฏฺฐานา มีความไม่คดไม่โกง เป็นอาการปรากฏในปัญญา ของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กายจิตตปทฺฐานา มีกายและจิต เป็นเหตุใกล้

กายจิตตานิ กุฎิลภาวกรมายาสาไถยยาทิปฏิปกฺขภูตาติ ทฏฺฐพฺพา
 หิงฺเห็นว่า อชฺชุกตาเจตสิกคฺลู่นี้เป็นปรกษกับกิเลส
 มีมาสาไถเป็นต้น อันกระทำความคดโกงของ
 กายและจิต

ถาม ให้อธิบายถึงผล ๒ อย่าง คือ วิปากผล กับ นิสสันทผล มีความหมาย และอธิบายว่าอย่างไร ? และให้ยกตัวอย่าง นิสสันทผล ของกุศลกรรม อกุศลกรรม

ตอบ วิปากผล หมายถึงผลที่ได้รับจากกรรม ที่เกิดจากการทำของตัวเองโดยส่วนเดียว ไม่เกี่ยวเนื่องกับผู้อื่น ตัวอย่างเช่น ผู้ใดสร้างกุศลกรรมต่าง ๆ มี ทาน คีต ภาวนา แล้ว เมื่อตายไปย่อมจะไปเกิดในที่ดี เป็นคนที่มีพร่างสรรเสริญดี สวยงาม มีทรัพย์สมบัติ มีสติ มีปัญญาเฉลียวฉลาดเหล่านี้เป็นต้น หรือผู้ใดสร้าง อกุศลกรรมไว้มาก อกุศลกรรมนั้นจะได้ผลแก่ผู้นั้นไปเกิดในทุคติ หรือหากว่า จะได้เกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นคนยากจน ขี้โรค โง่ หรือจะทำอะไรก็ไม่ค่อยได้รับความเจริญอย่างนี้ เป็นต้น

ส่วน นิสสันทผล นั้น หมายถึงผลของกุศลกรรมหรืออกุศลก็ตาม ตนเองได้รับแล้ว ไม่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนเกี่ยวเนื่องด้วย ตัวอย่างเช่น ทางฝ่ายกุศล ในบ้านใด สถานที่ใด ผู้มีบุญมาเกิด ตนเองก็มีความสุข ทั้งยังทำให้บ้านนั้น สถานที่นั้นเจริญรุ่งเรือง ไม่มีอุปสรรคอย่างหนึ่งอย่างใดมาขัดขวางทั้งทางโลก และทางธรรมอีกด้วย แล้วแต่บุญของผู้ที่มาเกิดนั้น หรือผู้ที่มีบุญไปอยู่ในที่ใด ไม่กลัวใคร ก็ย่อมจะนำความสุขความเจริญไปสู่ที่นั้น ๆ และบุคคลนั้น พรรคพวก บริวารที่อยู่ร่วมกันก็ดี ไปด้วยกันก็ดี ก็พลอยได้รับความสุขความสบายทั่วถึงกันหมด

ทางฝ่ายอกุศลนั้น ตัวอย่างเช่นในบ้านโค สถานที่ใด มีบุคคลมาเกิดขึ้น ตนเองก็ได้รับความทุกข์ คนอื่นนับตั้งแต่มารดาบิดาเป็นต้น จนถึงสถานที่ หมู่บ้าน ย่อมเกิดแต่ความขัดสนแร้นแค้น อุปสรรคนานาประการ ความเกิดขึ้น ดังนี้แต่ในอดีตสมัยมาแล้ว และในปัจจุบันก็ยังมีอยู่ แต่เราทั้งหลายไม่มีใครจะได้สังเกตกันเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะขาดหลักวิชาความรู้ในพระพุทธศาสนานั่นเอง ผลของกุศลกรรมและอกุศลกรรมดังกล่าวมาแล้วนี้ เป็นนิสสันท์ผล

ถาม อกุศลเจตสิก ที่ประกอบไม่แน่นอนนั้น เรียกว่า เจตสิก อะไร มีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง เพราะเหตุใด ให้อธิบายโดยเฉพาะๆ

ตอบ อกุศลเจตสิกที่ประกอบไม่แน่นอนนั้น เรียกว่า “อนียตโยคีเจตสิก” มีจำนวน ๖ ดวง คือ มาน อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจ ฉิน มิหระ อธิบายขยายความผลในทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

มานเจตสิกนี้ประกอบได้ในโลกทวิภูตวิปปยตจิต ๔ แต่โลกจิตนี้ก็ได้เกี่ยวข้องกับมานะเสมอไป เช่น ในเวลาที่ต้องการในอารมณ์มี รูป เสียง กลิ่น รส อย่างธรรมดา เวลาเช่นนั้นก็ได้เกี่ยวข้องกับมานะ ถ้าเวลาใดมีความถือตัวเกิดขึ้น เวลานั้น จิตของผู้นั้นก็ประกอบด้วยมานะ มานะนี้เกิดก่อนอกุศล หรือเกิดภายหลังอกุศลอื่น ๆ มีทวิภูต โทส วิจิกิจฉา เป็นต้นก็ได้เกิดก่อนอกุศล หรือภายหลังอกุศล มี ศรัทธา สติ ปัญญา เป็นต้นก็ได้

อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจ ทั้ง ๓ เหล่านี้ เกิดอยู่กับโทสจิต แต่โทสจิตนี้ก็ได้เกี่ยวข้องกับ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจ เสมอไป ความไม่พอใจ ความโกรธ เกิดขึ้นก็ได้ หรือมีความกลัวเกิดขึ้น เหล่านี้ก็เป็นแต่เพียงโทสะเกิดขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับอิสสา มัจฉริยะ กุกกุจ

อิสสาจะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องเกี่ยวกับอารมณ์ภายนอก เช่น วัตถุ สิ่งของ ๆ คนอื่นหรือคนอื่น เช่น เห็นเขาสวย หรือมีสิ่งของเครื่องใช้ที่สวยงามที่ดีกว่าตัวเรา และของ ๆ เรา ก็เกิดความไม่พอใจ เมื่อเกิดความไม่พอใจเกิดแล้ว ก็พูดกระทบกระเทียบว่าเขาต่าง ๆ นา ๆ ดังนี้ เป็นต้น อารมณ์ทั้ง ๖ ที่เกิดภายนอก ที่ทำให้อิสสาเกิดขึ้นได้

มัจฉริยะเกิดขึ้นด้วยอาศัยความดีของเรา วัตถุสิ่งของๆเรา ลูกหลาน ภรรยา
สามีของเรา ไม่ต้องการให้ผู้อื่นมาเกี่ยวข้อง หรือมาเอาของๆเราไป ถ้าไม่พอใจ
โกรธเฉยๆ ก็ไม่เกี่ยวข้องกับมัจฉริยะ

กุฏกัจจะเกิดขึ้นต้องเกี่ยวกับสิ่งที่ดีแลไม่ดี คือสิ่งที่ไม่กระทำไม่ควรพูด ไม่
คิดก็กระทำลงไป เมื่อกระทำไปแล้วก็กลับคิดได้ เกิดเสียใจว่า เราไม่ควรที่จะ
ทำไปเช่นนั้น หรือสิ่งที่ดีควรทำ แต่เราก็ไม่ได้ทำเลย ภายหลังเมื่อคิดขึ้นมาแล้ว
เกิดความเสียใจว่า เรายังไม่ได้ทำกุศลอย่างนั้นอย่างนี้เลย เช่นนี้ กุฏกัจจะก็เกิด

ฉันทะ กับ มัทธา ๒ ดวงนี้ ประกอบกับสสังขาริกจิต ๕ ดวง คือ โลก
สสังขาริกจิต ๔ ดวง โทสมูลสสังขาริกจิต ๑ ดวง และสสังขาริกจิตเหล่านี้ ก็
ไม่ประกอบกับ ฉันทะ และ มัทธา เสมอไป กล่าวคือ สสังขาริกจิตทั้ง ๕ เหล่านี้
ขณะใดเกิดขึ้นมีกำลังเข้มแข็ง ฉันทะกับมัทธาก็ประกอบ เพราะมีสภาพของฉันทะ
มัทธา มีสภาพที่ถ้อยจากอารมณ์ จึงได้ตรงกับสสังขาริกจิต ๕ ดวงไม่แน่นอน
ด้วยเหตุดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้

รายการหนังสือหลักสูตรของการศึกษาพระอภิธรรม

ในอภิธรรมมหาวิทยาลัย แห่งประเทศไทย

ณ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

๑. หลักสูตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๑, ๒, ๓	ราคา	เล่มละ ๑๒๐ บาท
๒. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,,		๕๐ บาท
๓. คู่มือการศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,, ,, ,,		๖๐ บาท
๔. หลักสูตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๓, ๔		๑๐๐ บาท
๕. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,, ,,		๕๐ บาท
๖. หลักสูตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (มาติกาโชติ)		๘๐ บาท
๗. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,,		๕๐ บาท
๘. นามวิถีสวรรค์ ปีที่ ๔		๖๐ บาท
๙. นาม-รูปวิถีสวรรค์		๖๐ บาท
๑๐. กัมมจตุกกะ เล่มที่ ๑ ปีที่ ๕		๘๕ บาท
๑๑. ,, ,, ๒ ,, ๕		๕๐ บาท
๑๒. กัมมจตุกกะ เล่ม ๑ ปีที่ ๕		๑๐๐ บาท
๑๓. ,, ,, ๒ ,,		๕๐ บาท
๑๔. ปฏิสนธจตุกกะ ปีที่ ๕		๕๐ บาท
๑๕. มรณุปปัตติจตุกกะ ปีที่ ๕		๕๐ บาท
๑๖. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,,		๘๐ บาท
๑๗. ปฏิสนธุปบาทที่ปณี ปีที่ ๕		๕๕ บาท
๑๘. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ๕		๘๐ บาท
๑๙. สมถกรรมฐานที่ปณี ปีที่ ๕		๘๐ บาท
๒๐. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ๕		๗๐ บาท
๒๑. วิปัสสนากรรมฐานที่ปณี ปีที่ ๕		๕๐ บาท
๒๒. ปัญหาและเฉลย ปีที่ ๕		๖๐ บาท
๒๓. ธาตุภาพกรณ์		๘๐ บาท
๒๔. ปัญหาและเฉลยของธาตุภาพกรณ์ ๒ เล่มๆ ละ		๘๐ บาท
๒๕. ขมกปกรณ์ เล่ม ๑		๑๐๐ บาท
๒๖. ,, ,, ,, ๒		๒๐๐ บาท
๒๗. ขมกปกรณ์ เล่ม ๑		๕๕๐ บาท
๒๘. คัมภีร์มหาปัญฐาน		๒๗๐ บาท
๒๙. ปัญหาและเฉลยขมก เล่ม ๑-๒		๑๐๐ บาท
๓๐. ปัญหาและเฉลยในคัมภีร์มหาปัญฐาน		๕๕ บาท
๓๑. อภิธรรมสำหรับประชาชน ๕ ปีที่ ๕ เล่มเดียวจบ		๔๕๐ บาท
๓๒. คู่มือสร้างทานการกุศล		๖๐ บาท
๓๓. หลักสูตรอภิธรรมมิกตรี (อาจารย์ตรี) เล่มที่ ๑		๕๐ บาท
๓๔. ,, ,, ,, เล่มที่ ๒		๖๐ บาท
๓๕. ,, ,, ,, เล่มที่ ๓		๗๐ บาท
๓๖. ภาพสมัยโยคินัยและสังคหนิย	ราคาแผ่นละ	๒๐ บาท
๓๗. ภาพแสดงเนื้อความพระอภิธรรม ๕ อย่าง		๒๐ บาท
๓๘. ภาพแสดงภูมิ ๑๑ (เต็ม-ซีก)		๒๐ บาท
๓๙. แผนผังพุทธศาสนา		๒๐ บาท
๔๐. ภาพแสดงภพจักร		๒๐ บาท

ผู้สนใจเชยดูติดต่อได้ที่สำนักงานอภิธรรมมหาวิทยาลัย คณะ ๑ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร ได้ทุกวัน

กรุงเทพมหานคร ๑๑๗๐๐ โทร. ๔๑๔๔๕๔๖